

מדרש פנים אחרים

נוסח ב.

וַיֵּדֶי בִימֵי אַחְשָׁרוּשׁ. (א) זש"ה כאשר יגום איש מפי הארי ופגעו. הדוב (עמוס ס"ט), הארי זה בבל, שנמסרו ישראל לה, שנאמר קדמיתא כאריא ונפין (דנשר) [ד] גשר] לה (דניאל ז ד), ופגעו הדוב, ששיעבדו אותן מדי שנמשלו לדוב, שנאמר וארו (חיי) [חיה] אחרי תגייא דמייא לדוב (דניאל ז ס), ובא הבית וסמך ידו (אל) [על] הקיר (עמוס סט), באו לבנות בית המקדש, ועמד עליהם המן הרשע, (ב) הוא ספרא שמשאי בן המן, ומשם ירד (ג) פרוצבוטים כנגדו, מרדכי ירד בשביל שיבנה בית המקדש, אמרו ישראל מרדכי היה משכמו של בנימין, וכתיב בו ידיר ה' ישכון לבמה עליו ונ' (דנריס לג יג), לפיכך ירד פרוצבוטים כנגדו, מרדכי ירד בשביל שיבנה בית המקדש בימיו, והמן ירד בשביל שיבטל בנין בית המקדש, שכך כתיב ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה (על היהודים) [על יושבי יהודה וירושלים] (עזרא ד י), לפיכך צווחו ווי ויהיה בימי אחשורוש: [ויהי בימי אחשורוש]. (ד) א"ר לוי כל מקום שכתוב ויהי בימי, ימים של צרה הם, ויהי בימי אמרפל (בראשית יד ה), ויהי בימי שפוט השופטים (רות א ה), ויהי בימי אחז (ישעיהו א ה), ויהי בימי יהויקים (ירמיה א ג), ויהי בימי אחשורוש:

הוא אחשורוש. (ה) חמשה שכתוב בהן הוא, והן צדיקים, אברם הוא אברהם (דס"א א כו), הוא משה ואהרן (שמות י כו), הוא אהרן ומשה (שמות י כו), הוא יחזקיהו (דס"ג לג יג), הוא עזרא (שעלה) [עלה] מבבל (עזרא ז י): וחמשה שכתוב בהן הוא והן רשעים, הוא היה נבחר ציד (בראשית י ט), הוא עשו אבי אדום (ש ל ט), הוא דתן ואבירם. (נפדנר ס ט), הוא המלך אחז (דס"ח כ כג), הוא אחשורוש, (ו) אשר בימיו נאמר חנם נמכרתם (ישעיה נג ג): (ז) ד"א שבימיו היו דומין ישראל ליונה (ח) שעוברת על פי השוכך, ולא היתה יכולה ליכנס מפני הנהש שהיה בפנים, ולצאת אינה יכולה, מפני שהנץ עומד מבחוץ, כך היו ישראל אומרים אם נברח למדינות רחוקות, כבר כתב עלינו המן לארבע רוחות העולם, להשמיד להרוג ולאבד אם נהיה בשושן הבירה, כבר אנו מסורין בידם, לקיים מה שאמר משה והיו חיך תלאים לך כנגד (דנריס כח יו): (ט) ד"א

הערות ותקונים

(א) זש"ה כאשר יטם. מובא בילקוט אסתר רמז אלף כ"ה וחסר ה'יון ודנריו לקוחים מן מדרש פנים אחרים נוסח שני שלפנינו, וכן מובא בילקוט עמוס רמז תקמ"ה ד"ה כאשר יטם מפי הארי זה בבל: (ב) הוא ספרא שמשאי בן המן. בילקוט אסתר שם הביא וז"ל הוא שמשאי הכופר, כלומר שמשאי בן של המן עשה כן, וזה הוסיף בעל הילקוט ולא נמלא בילקוט עמוס שם. ולדעתי חסרים המלות ושנוי הנהגה (עמוס שם) ועל זה עמד עליהם המן הרשע: (ג) פרוצבוטים. בילקוט פרוצבוט, ובילקוט עמוס פרוצבוט, יש לתקן פרוצבוטים, וסורלת המלה ציוני שלוחים עיין ערוך: (ד) א"ר לוי כל מקום כו'. עיין מדרש אסתר רבה נפתיחתא, וב"ר פמ"ב, וי"ר פ"א, מנילה י' ע"ב, ותרנוס ראשון ללסתר, והלשון קסוע שם, וחסר ויהי בימי יהויקים ויהי בימי אחשורוש, ויש להשלימו לפי המלות וכן אתה למד כולתן: (ה) חמשה שכתוב בהן הוא. עיין מנילה י"א ע"ב, מדרש אסתר פ"א לוח ב', ב"ר פל"י, וכן מובא בתרגום שני: (ו) אשר בימיו נאמר חנם נמכרתם, מובא בילקוט שם ונרשם גדלו 'מדרש' והוא מן מדרש שלפנינו: (ז) ד"א שבימיו היו ישראל דומין ליונה, מובא בילקוט שם: (ח) שזוברת על פי השוכך. בילקוט שערמדת: (ט) ד"א שעל אשה. מובא בילקוט

מדרש פנים אחרים נוסח ב

הוא אחשוורוש. שעל אשה אחת נמל עצה, ועל אומה שלימה לא נמל עצה: (י) ד"א הוא אחשוורוש, שהרג אשתו מפני אוהבו, והרג אוהבו בפני אשתו: (יא) ד"א הוא אחשוורוש. אחיו של ראש, אחיו של נבוכדנצר, שנקרא ראש, שנאמר אתה הוא רישה דדחבא (היאלב ג): ד"א הוא אחשוורוש. רישיון דכל יהודאי: ד"א הוא אחשוורוש. דבימיו נתקיים ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם וגו' (ויקרא לט מה):

המולך מהודו ועד כוש. (יב) קרובים הם, אלא כשם שהיה שלים בהודו וכוש שהן קרובים זו לזו, כך היה שלים על שבע ועשרים ומאה מדינה, (יג) כיצא בו אתה אומר (שלמה היה) [כי הוא] רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה (מ"א סד), והלא תפסח ועזה קרובות זו לזו, אלא כשם ששלט מתפסח ועד עזה שהן קרובות זו לזו, כך היה שלים על כל העולם כולו. (יד) א"ר לוי ארבעה הן ששלטו מסוף העולם ועד סופו, שנים מישראל ושנים גוים, שלמה ואחאב, (טו) שכתוב באחאב אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך וגו' (מ"א י"ו), (טז) ונבוכדנצר ואחשוורוש, (יז) ויש אומרים כורש, שנאמר כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (עזרא א ג), (יח) אלא כורש הוא העיר על עצמו, והכתוב לא העיר עליו, אלא אחשוורוש נתקצרה מלכותו, ולא היה שלים אלא על שבע ועשרים ומאה מדינה, (יט) אמר ר' יודנה בן פוי משום אביו שאמר משום ר' שמואל בר נחמן מה ראה לשלום על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא אמר הקב"ה הוא יכול את אסתר (כ) שהיא מבנות בנותיה של שרה שחייתה שבע ועשרים ומאה שנה, ותמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה:

בימים ההם כשבת המלך אחשוורוש. (כא) וזהו והוא מהשינא עידניא ווימניא (היאלב ג כ), מתחילתו של בריאת העולם הבכורות היו מקריבין, והן היו נוטלין את הגדולה, וכן את מוצא כשהרג קין את חבל, לא נבנה העולם מהם, וניתנה הגדולה לשת, שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד כה), ונתן שת לאנוש, ואנוש לקינן עד נח, ונח נתן את הגדולה לשם, (כב) ושם היה לו שני בנים, ולא נתן את הגדולה לא ראשון ולא לשני, שכן הוא אומר בני שם עולם ואשור (בראשית י כג), ונתן את הגדולה לארפכשד, שהיה עומד אברהם ממנו, ונתן אברהם ליעזק, ויעזק ליעקב,

הערות ותקונים

בליקוט גס: (י) ד"א שהרג אשתו. מוצא בליקוט גס, וכן במדרש אסתר פ"א אות א', ובמדרש מונבא גס ר' יהודה ור' נחמיה: (יא) ד"א אחיו של ראש. דורש נוסריקין, ומונבא במדרש אסתר גס, ושם מונבא גס ר' תחליפא בר בר חנה, ובמדרש גס ס"ס ובי אחיו היה כו' ע"ש, ועיין גמרא מנילה י"א ע"א, אמר רב אחיו של ראש. וכן גילו של ראש: (יב) קרובים הם. עיין מנילה י"א ע"א פלוגתא דרב ושמואל, ועיין במסכת הלוי מה שהביא גס במדרש לקח טוב לאסתר: (יג) כיצא בו אתה אומר. עיין סנהדרין דף ק"ב ע"ב: (יד) א"ר לוי ארבעה ששלטו מסוף העולם. עיין גמרא מנילה י"א ע"א, ג' מלכו בסיפא וחסד אחאב נבוכדנצר ואחשוורוש: (טו) שכתוב באחאב אם יש גוי. וסיפא דקרא ואמרין אין והשיב את הנוי ואת הממלכה, וסיפא בגמרא גס ואי לא דהוה מלך עליהו הכי מ"י משבע להו: (טז) ונבוכדנצר. בגמרא גס מוצא הכתוב דכתיב ויהי הגוי והממלכה אשר לא [יעבדו אותו] את נבוכדנצר מלך בבל ואת אשר לא] יתן את לווארזו בשול מלך בבל (ירמיה כו ח): (יז) ו"א כורש. עיין בגמרא גס וזה א"כ כורש: (יח) אלא כורש הוא העיר על עצמו. עיין בגמרא גס ה"ה אסתר רבה פ"א אות ה', מה זכתה אסתר ל'מלך על קב' מדינה אלא תנא אסתר בתה של שרה וכו': (כא) וזהו והוא מהשינא עידניא. מוצא בליקוט גס, ונרשם בלדו אלא גריון בשעת, וז"ל "מדרש" והוא המאמר שלפנינו וליהא בל"ז. רק במדרש א"צ כ"י פארמא וכו' אקספארד נמנא הוספה יתרה על שאר הכתיב יד, וכך הוא המסכתא: בימים ההם כשבת המלך האחשוורוש על כסא מלכותו, למה כתב כאן כסא מלכותו מה שלא נאמר כי בבל המלוכה, שבתחלה היתה עבודה בנצרות, אמר הקב"ה עד עכשיו הייתי מנגלג עם בניי מלך לרשע ומרשע ללדק, ועכשיו שלא זכו בני תחורר המלוכה לראיה לה, ואחשוורוש מנני הכתוב היה דכתיב בני שם עולם ואשור, לכך נאמר על כסא מלכותו, ע"כ. והיא הוספה ממדרש פנים אחרים שלפנינו: (כב) ושם היו לו שני בנים, בליקוט גס, ובאמת היה לו מאשה בנים (בראשית י כג):

נסלח

מדרש פנים אחרים נוסח ב כמ

ויעקב נתן את המלכות ליהודה, ויהודה נתן לבנו לפרץ, עד שהגיע לצדקיהו, כיון שנלה צדקיהו נטל נבוכדנצר המלכות ממנו, אמר הקב"ה כל ימים שהיה המלכות ביד בניי, הית' מנגלל עמם, זה עומד רשע, וזה עומד צדיק, זה לווה זה פורע, עכשיו שנימלה מלכות מבניי, תחזור לבית אביה, עולם היה בכורו של שם, ובשביל ישראל (כב) נטלה מלכות מארפכשד שהן מבני בניו, ותחזור מלכות לעולם שהיתה שלו, שנאמר כשבת המלך אהשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה, ואין שושן אלא עולם, שנאמר ואני בשושן הבירה אשר בעולם המדינה (ויאל מ): (כד) ד"א בימים ההם. כשעלה נבוכדנצר והחריב את בית המקדש, והגלה את צדקיהו ואת ישראל לבבל, העלה הכסא שעשה שלמה המלך בחכמתו, שנאמר ויעש המלך כסא שן גדול ונו' (מ"א יח), מכובש באבנים טובות ומרגליות, ושש מעלות היו לכסא, וכף מעלה ומעלה (וכו' כדלעיל) [מכובשת באבנים טובות ומרגליות (והם) מהם] לבנות ירקרקות ואדמדמות, ויש בהם בזוכית מובה (כה) קריסטאלי, ואילני תמרים היו מקיפין לכסא, מכוסין בבגדי שש לבן, ועל ראשיהם טווטין של שן מכונים כנגד גפי נשרים, ושני אריות של זהב היו עומדים על מעלה ראשונה, ושני עמודים של שיש היו עומדים על ראש האריות, ושני גפנים של זהב עומדות משני צדי הכסא, ומצילות על ראשי העמודים, ושני אריות של זהב הלולים היו עומדות כנגד הראשון, והיו מלאים כל מיני בשמים, שהיו זולפים בשמים, כשהיה המלך שלמה עולה, ושני קתדראות של זהב היו משני צדדי הכסא, אחד לכהן גדול ואחד לסגן, (נ"א אחד לגד החזה ואחד לנתן הנביא), ושבעים קתדראות מקיפין לכסא של שבעים זקנים סנהדרין ישראל, וכשהיה המלך שלמה עולה לכסא, היה נותן גזלו על מעלה חוזר גלגל של מנגנון, ארי פושט ידו על ימין, הנשר פושט ידו על שמאל, והמלך נשען עליהם ועולה, כך היה עושה על כל מעלה ומעלה, וכשהיה עולה לראש הכסא, הנשרים פורשים גפיהם, ועולים במנגנון, והיו מכסין למעלה על ראשו של מלך, ויונה של זהב יורדת מן העמוד במנגנון, ופותחת הארון ולוקחת ס"ת, ונותנת לתוך ידו של מלך, לקיים מה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וכשהיה הכהן גדול והזקנים שואלים בשלום המלך, יושבים מימינו ומשמאלו, ודינן עמו הדין, וכשמעלים את העד לפני שלמה, היו מנגנות פוקעים, גלגלות חוזרים, אריות נוהמים, נשרים פורחים, טווטין רצין, ולמה, לחטוף לבם של עדים, בשביל שיעידו אמת, וכשהגלו נבוכדנצר רצה לישוב עליו ולדון את צדקיהו ברבלתה, באותה שעה אמרו ישראל נתקיים עלינו מה שנאמר ואויבנו פלילים, ולא היה יודע מנגנון, פרש גזלו פקע תנין של כסף, שהיה חוזר בתוך המנגנון, והכה אותו על ירכו של שמאל, והיה מצמער ממנה עד יום מותו: [וי"א פרעה נבה שבה אותו מירושלים והביאו למצרים ובקש לעלות ולישב עליו והכה אותו הארי על ירכו, והיה צולע, לפיכך נקרא פרעה נכה]. וכשהחריב נבוכדנצר הרשע את ירושלים ובא לכבוש את מצרים, מצא הכסא שם, ונטלו והוליכו לבבל לישוב

הערות ותקונים

(כב) נטלה מלכות מארפכשד. בילקום הני' נתנה מלכות לארפכשד: (כד) ד"א צימים ההם כשנת כשעלה נבוכדנצר. המאמר הזה הביא בילקום ורשם בלדו "מדרש", ולפינו קלר המתיק וסיים "וכו' כדלעיל", כאשר כי מנא נס במדרש אבא גרין המאמר הזה, אם כי הוא קצת בסגנון אחר, ובאשר כי בעל הילקום העתיק כל המאמר ממדרש פנים אחרים, אמרתי להשלים פה את ההסר אשר לא העתיק המעתיק לפנינו, עפ"י הילקום. ואחרי המלות וכל מעלה ומעלה נמא' בילקום הסיוס מכובשת באבנים טובות עד סופו, כמו שזכרתי הקורא מן ההוספה אשר הוספתי בפנים. ופה המקום להעיר כי במאמר הזה שהביא בילקום ממדרש שלפנינו נמא' בצמט "כ"א אחד לנד החזה ואחד לנתן הנביא", וזה הוסיף בעל הילקום על המאמר "אחד לכהן גדול ואחד לסגן", ועל זה הביא טסחא אחרת אחד לנד וכו', וכוונתו למדרש א"צ, כי שם הוא נטיסחא אחרת שהביא, גם נמא' בילקום בצמט המאמר "וי"א פרעה נכה שבה אותו מירושלים והביאו למצרים ובקש לעלות ולישב עליה והכה אותו הארי על ירכו והיה צולע לפיכך נקרא פרעה נכה" גם זה הוסיף ממדרש א"צ וכוון במה שהביא, יש אומרים" למדרש א"צ. גם בסיוס המאמר הזה נמא' בילקום "באבא גרין ונתרנוס מוסיף מעס" כוונתו במדרש אבא גרין וגם בחרנוס כל אחד מוסיף מעס על המאמר בעניני הכסא: (כה) קריסטאלי מלה

מדרש פנים אחרים נוסח ב

שם, והכישו הארי ונפל ממנו, וכה"א איך נפלת משמים, וכי משמים נפל, אלא שבקש לישב על הכסא של מי שנתנה לו חכמה מן השמים. וכשמלך דרוש, והחריב את בבל, נפל את הכסא והביאו למדי, ולא ישב אדם עליו, וכשמלך אחשוורוש שלח והביא חכמים ממצרים לעשות כרמות הכסא, ולא יכלו לעשות, ועשו לשמו כסא אחר, לכך נאמר כשבת המלך אחשוורוש על כסא ונר':

בשנת שלש למלכו עשה משתה. (כו) יש אומרים שעמדו עליו איפרכיות, וכבשן ועשה משתה, ויש אומרים (כו) יום נינוסיא היה, ושלח אנרות לכל המדינות ולכל עיר ועיר, ורצים לכל שרי המדינות, לבוא ולעשות לפניו שמחה, באו לפניו קכ"ו גדולים בני מלכים מן קכ"ו ארצות, שחיה שליט בהן, (כח) וכולם עטופים איסמלאות של לבן, ובאו והיו מסובין על מטות של כסף ושל זהב, (כט) ויש מטות של כסף ושל זהב, אלא כפתון שהיו תחתיהן של כסף, ושל ראשיהן של זהב היו, לפנייהם רצוף אבנים טובות וסרגליות, (ל) ושיריים לבנים למעלה מהם, מקושרים בחבלים של בורן, ונמשכין בללאות של תבלת ושל ארגמן:

(לא) הפרתמים ושירי המדינות לפניו. ומישראל היה שם, ובשביל שראו בגדים של בית המקדש היו בוכין ומספדין שם:

בהראותו את עושר כבוד מלכותו. (לב) עשו לא נאמר, אלא את עושר, אמר הקב"ה יש עושר של בשר ודם, אלא שלי הוא, שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות (מג נ ח): ד"א בהראותו את עושר כבוד מלכותו. (לג) ששה (לד) תיסבירות היה מראה להם בכל יום ק"פ יום, שכן הוא אומר את עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו ימים רבים שבנים ומאת יום: ד"א בהראותו, כשראו ישראל כלי בית המקדש לא רצו להסב לפניו, אמרו לו אין היהודים רוצים להסב, שהם רואים כלי בית המקדש, ועשו להם מסובה לעצמן, ובשביל שהיו ישראל מצידין, לפיכך קראן הכתוב ימים רבים [ימים של צער]:

ובמלאות הימים האלה. (לה) כשהשלימו הימים שעשה משתות לכל המדינות, אמר אעשה משתה לבני מקומי, הביאן להצר נינת ביתן, (לו) והיתה נטועה אילנות של סאבל ושל בשמים, ועושין כיפין, ומקיף עד הצי האילנות, ורצופין אבנים טובות וסרגליות, והאילנות מצילות עליהם:

הערות ותקונים

מלה רומית Crystalluis (קריסטלואי): (כו) ו"א שעמדו עליו איפרכיות. נשנה גם במדרש אבא גריון קאָת בסגנון אחר, ומונח בילקום, רק הילקום הביא כלשון המדרש שלפניו, ונעל מנות הלוי להרצ הנדון ר' שלמה בן אלכנן ז"ל דף כ"ו ע"א הביא דברי הילקום, וכן תרגם המתרגם הראשון לאסתר, ומשול מה ענד משקיף אית דלמרין דמרדין עלוהי אפרכיא ואלו וכנשגון ובהר דלכנשגון אחא וענד משקיף, ואית דלמרין יומא דלדיא הוה ליה כו': (כו) ו"א יום נינוסיא היה. שם: (כח) וכולם עטופים איסמלאות של לבן, עיין לעיל במדרש א"ג פ"א הערה קכ"ו: (כט) ויש מטות של כסף ושל זהב. כן מובא בילקום, ואיתא במדרש א"ג, וזה לעד כי הילקום הביא המאמר הזה מתוך מדרש פנים אחרים שלפניו: (ל) ושירין לבנים למעלה מהם. פי' של שירין מלשון הכתוב והשירות והרעלות. (ישעיה נ יט), (קאטשטן, רינגטן), ומחס תרנוס שירין, ובילקום נפשות וסדרון לבנים צ"ל ושירין: (לא) הפרתמים. מובא בילקום שם, ולקוח ממדרש שלפניו, וכן מזה לקח התרגום הראשון למגלת אסתר שהתרגם ומן רבנר בני ישראל הוה תמן משול דחוו תמן מאלי בית מקדשא, הוון נכין ומספדין תמן: (לב) בהראותו עשו לא נאמר, כל המאמר הזה הביא בעל ה"ע: (לג) ששה חסכריות. מזה נובע דברי ה"ע שם, ומונח מאמר זה גם בילקום, והוא לקוח ממדרש שלפניו, כי לשון הילקום הוא כלשון המדרש הזה, ובמדרש א"ג הוא קאָת בסגנון אחר, והסיום שלפניו ליהא שם. ולפני זה הביא הילקום שם חיל פרס וכתוב למלכי מדי, הוא מנמרא מנילא י"ב ע"א, וכן בהראותו אמר מר וזיט הוא ג"כ מנמרא שם וחסר ה"יון: (לד) הסכריות. עיין לעיל בא"ג הערה קכ"ה: (לה) כשהשלימו הימים. מזה נובע דברי ה"ע שם, ומונח בילקום שם אחר שהביא מאמר בשם מדרש א"ג סיים ובמלאות הימים כשהשלימו הימים שעשה משתה, והוא ממדרש שלפניו, ומונח במנות הלוי דף ל"א ע"ב בשם הילקום, וע"פ שמבאר כוונת הדורש: (לו) והיתה נטועה אילנות. עיין לעיל בא"ג פ"א הערה קמ"ז, וזוהי נובע דברי ה"ע שם ע"פ

ל

מדרש פנים אחרים נוסח ב

חור כרסם ותכלת אחיו בתבלי בויג וארגמן. (לז) מן החבלין שהיו מרשכין הלולאות את יודע מה היו המצעות, שהיו החבלים של בויג וארגמן, והיו מבעות של כסף מקושרין מאינך, וארגמן היה פרום תחת רגלי השמשים, והיו מדקדקין על רצפת אנבים מובות ומרגליות לפני המסובין :

(לח) והשקות בכלי זהב. לא היה משקה אותם אלא בכוסות של זהב, ומי שהיה שותה בכוס, לא שנה ושתה בו, אלא מיד כששתה מכניסין אותו לקיום, ומביאין אחרים, והיו שם כוסות ודוסקות משונים אלו מאלו, לכך נאמר וכלים מכלים שונים: (למ) ד"א וכלים מכלים שונים, כשהביאו כלי בית המקדש ראו אותן כלים שהיו משתמשים בהם ונשתנו, לכך נאמר וכלים מכלים שונים: ויין מלכות רב כיד המלך. (מ) היין היה גדול משותיו, אם היה אדם גדול, אומרים לו בן כמה שנים אתה, א"ל בן ארבעים שנה אני, היו נותנין לו יין בן חמשים שנה, לכך נאמר ויין מלכות רב כיד המלך:

השתיה כדת אין אונס. (מא) א"ר לוי כך היה מכסים של [אנשי] פרס שהיה להם כוס גדול (מב) מחזיק שלשים שמיניות, (מג) והוא נקרא פתקא, (מד) (וכו') כדלעיל) [והם משקים בו לכל אחד ואחד, אפילו הוא מת אפילו הוא משתגע הוא שותה, ומי שהוא שר המשקים היו גדולי פרס מעשרין אותו, שהגדולים של מסובין רומזים לו ונותנין לו כמה דינרין של זהב שלא להשקותו בי, אבל אחשוורוש לא הכניס אותו הכוס בסעודתו, אמר מי שהוא רוצה לשתות ישתה לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס]:

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות. (מה) א"ר יצחק שהיתה מוסכת להדין שחור: (מו) בית המלכות. למה עשתה בבית המלכות, כאן אתה מוצא

הערות ותקונים

ע"פ: (לז) חור כרסם מן החבלין. מוצא בילקום שם והוא ממדרש שלפנינו וחסר הכיון: (לח) והשקות לא היה משקה אותם. מוצא בילקום שם, ומוצא במנות הלוי דף ל"ג ע"ב בשם בילקום, ומה נובע דברי ה"פ ודעות שתי נכסא לא הוה תני ושתי ביה טוב כו': (למ) ד"א וכלים מכלים שונים כשהביאו כלי בית המקדש. מוצא בילקום שם, ובעל בילקום הוסיף, "ממשי: מיבעי ליה" והוא ממדרש מגילה י"ב ע"א, גם אחר הפסוק מהמאמר שלפנינו הביא בילקום רבא אמר יאלת בת קול כו' הוא ממדרש שם, ואחר כך הביא והשקות בכלי זהב מי שהיה שותה בכוס וכו' הוא מן מדרש אבא גריון: (מ) היין היה גדול משותיו אם היה אדם גדול. בילקום שם הביא ויין מלכות רב כיד המלך אמר רב מלמד שכל אחד השקא יין שגדול ממנו בשנים, זה הוא ממדרש מגילה י"ב ע"א, ואחר זה הביא אם היה אדם [גדול] אומרים לו בן כמה שנים את אמר להם בן ארבעים שנה היה משקה אותו יין בן חמשים שנה לכך נאמר רב כיד המלך, הוא ממדרש שלפנינו, ומה נובע דברי ה"פ. זה משאיל ליה לגבאר בר כמה שנין אתה והוא אמר ליה בר ארבעין שנין, והוא משקי ליה חמרא בר ארבעין שנין ודכותיה לכל נכרא וגבאר, וממילא בן כתיב ויין מלכות רב כיד המלך, ויש לחקק והוא משקי ליה חמרא בר חמשין שנין: (מא) א"ר לוי כך היה מכסים. מוצא בילקום רמז אלף מ"ח והוא ממדרש שלפנינו, ומוצא במנות הלוי דף ל"ד ע"ב בשם בילקום: (מב) מחזיק שלשים שמינות. עיין לעיל בא"צ הערה קס"ג: (מג) והוא נקרא פתקא. עיין לעיל בא"צ הערה קס"ד: (מד) (וכו') כדלעיל. פה קצר המעתיק בלשונו וסיים וכו' כדלעיל, כוונתו לעיל במדרש אבא גריון, אבל ראיתי כי נעלם המאמר בעלמא מצינו בילקום שהביא ממדרש שלפנינו, ויש קצת שינוי בלשונו ממדרש א"נ, לכן העתקתי בפנים כמו שהביאו בעל בילקום: (מה) א"ר יצחק שהיתה מוסכת להדין שחור, בילקום רמז אלף מ"ח הביא המאמר הוא א"ר יצחק לפי שהיתה כשאל להדין שחור, וגורם "נשאל" במקום "מוסכת", אה"כ הביא מאמר ממדרש מגילה י"ב ע"א, וג"כ הביא עוד מאמר אחד גם ושתי המלכה א"ר יוחנן שהיתה מוזנת (להס') [לכן] יין שחור, והמאמר האחרון לקוח מן מדרש אבא גריון, ואולי נשתנה המאמר במדרש אבא גריון כי המעתיק ראה שהיה כתוב שהיתה מוסכת והלני מוזנת כי מסך ומזג נדרשים סם, ובמקום להדין נעשת, להס' יין, ונלחמה מלת מוסכת ששתה וי"ל מוסכת כי תרגום של לקיחה היא סב, והכוונה גם ושתי עשתה משתה יען כי נלקחה להדין מלך, ובהרגום שני חרסו לחוד ושתי מלכתא עבדת משקא לנשי והוא מוצא להון חמרא אוכמא, הייתה גם לפינוי הנוסחא שהיתה מוזנת לכן יין שחור, רק פסה בהרגום שחור אוכמא, רק הכוונה יין שחור יין מלכות: (מו) בית המלכות למה עשתה בית המלכות. מוצא בילקום שם. וממדרש שלפנינו טעמים דברי ה"פ והדין משאלין ליה היך דמך מלכא והוה מחוור להן, למה גבי צנן דידעין כל מידי וכוות אמרם להן מניא דמלכא

לכח

מדרש פנים אחרים נוסח ב

שהגשים מבקשות לידע הכל, הכניסה אותן למקום שהמלך ישן, והיתה אומרת להן: כאן מטיבה של מלך, כאן הוא אוכל, כאן הוא שותה, כאן הוא ישן: ד"א בית המלכות. כיון שראו הגשים שהיו משתמשים בכלי בית המקדש לא רצו לאכול עמהם: (מז) ביום השביעי כמובן לב המלך כיון. כיון שגשגו לא עשו כמות ישראל, ישראל כשהם אוכלים ושותים, מי שיוזע לומר הלכה או פסוק או משנה או אגדה אומר, אבל אומות העולם אינן כן, כשאוכלים ושותים יין, כיון שגשגו בהן היין, התחילו להזכיר עריות, אלו אומרים הפרסיות נאות, ואלו אומרים המדיות נאות, (מח) אחשוורוש שהיה מיפס אמר להם אין נאה כושת המלכה, (א"ל אל) [ולא] תאמרו שהיא נאה מפני שהיא לובשת בגדי מלכות ומקשתת, אינו כן אלא היא מכפנים כבהרין, א"ל אם כן תבא ערומה לפנינו, שכן הוא אומר להביא את ושותי המלכה, ולא יהיה עליה כלום אלא כתר מלכות, מי נתן לו עצה זו, אלו שהיו מסובין אצלו, שנאמר אמר לסחובין בותא חרבונא: והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש וגו', כיון שבאו הפרסיות אצלה אמרו לה כך אמר המלך (מט), אמרה להם אמרו לו שופה מיפס אם ביינך יצא לבך, אני ושותי המלכה (נ) בתו של בלשסאצר בנו של נבוכדנצר, שהיה מתקלם במלכים ורוזנים נעשו (נא) מומסים לפניו, שכן הוא אומר והוא במלכים יתקלם ורוזנים משהק לו (מכזז א'), (גב) ולא היה בקורסור לרוין לפני מרכבתו של אבי, ואילו היה אבי קיים, לא היה נותן אותך לי, ואתה מבקש להכניסני ערומה, ובשביל כבודך אני אעשה, שלא תיעשה שקרן בפני הגדולים, שאם אני נכנסת ואיני נאה, הן אומרים זו ראוייה למלך, כמה שקרן הוא המלך, ואם נמצאתי נאה, הן יאמרו ומיפס הזה משהמש בנאה הזה, והן הורגין אותך, כדי ליטול אותי:

ותמאן המלכה ושותי. למה עשה לה הקב"ה כך, (ג) בשביל שלא הניחה לאחשוורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש, אמרה לו כה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות, ולא הניחה לו: (נד) ד"א למה עשה לה הקב"ה כך, היא בת בלשסאצר, והיאך נפלה אחשוורוש לאשה, אמר רב אותו הלילה שנהרג בלשסאצר, והמליכו לדריוש (נה) כשנפלה הממורה והוציאה מוחו של בלשסאצר, והיו מסובין שם בורש ודריוש, אמר לו דריוש לבורש עמוד ומול מלכות שאתה ראוי למלכות, שהיה דניאל אומר לך שאתה נוטל את המלכות, שהיה בורש (נו) באאפיקן של נבוכדנצר, והיה דניאל שואל בשלומי בכל יום, עד שאמר לו בורש לדניאל היצרת לי, ולמה אתה שואל בשלומי, שאם ישמע המלך ויהרגך, א"ל עתיד הקב"ה ליתן לך מלכות, שבהר נתגבא ישעיהו עליון רשות לבנות בית המקדש, שכן הוא אומר כת אמר ה' למשיחו לבורש וגו' (ישעיה מה א'), (נז) מפני זה אמר דריוש לבורש עמוד ומול מלכותך, א"ל בורש לא כך אמר דניאל [פרס] פריסת מלכותך ויהבת למדי ופרס (דניאל ס ז),

הערות ותקונים

לכא אכיל ולכא שתי ולכא דמין: (מז) ביום השביעי. מובא בילקוט שם והוא ממדרש שלפנינו, וכן מובא במנות הלוי דף ל"ט ע"ב בשם בילקוט ע"ש שםצאר הענין: (מח) אחשוורוש שהיה מיפס אמר לו נאה כושת, גם זה מובא במנות הלוי שם בשם בילקוט, ע"ש מה שכתב על זה: (מט) אמרה להם אמרו לו שופה מיפס. מובא בילקוט ורשום בל"ז "מדרש" וכוון למדרש שלפנינו, וכל המאמר הזה הביא בעל מנות הלוי דף כ' ע"ב בשם בילקוט: (ג) בתו של בלשסאצר בנו של נבוכדנצר וכן הוא לעיל בא"ל, וכן מובא גם בגמרא מגילה י"ב ע"ב שהיה בתו של בלשסאצר שחלה ליה בר אחוריייה דלחא לקבל אלפא חמרא שתי ט', וזה נאמר (בדניאל א ה) בלשסאצר, ובתרגום ראשון שהחלתו ברתיה דלוי מרדוך בר נבוכדנצר: (גא) מומסים לפניו, ל"ז מרמס. ובא"ל ובילקוט ובמנות הלוי שם הגי' מאמה לפניו, ויש לתקן מרמס: (גב) ולא היה בקורסור. בילקוט ובמנות הלוי קספדור. ועיין לעיל בא"ל הערה רכ"ח: (גג) בשביל שלא הניחה לאחשוורוש ליתן רשות לבנות בית המקדש. מזה מובא דברי התרגום הראשון ריש אסתר ועל דלא שבתק למבני ית בית מקדשא אתגור עלה לאתקפלא ערשילחא: (גד) ד"א למה עשה לה הקב"ה כך. מובא ג"כ בילקוט שם ובס' מנות הלוי שם בשם בילקוט: (גה) כשנפלה הממורה והוציאה מוחו של בלשסאצר. בילקוט ומובא גם במנות הלוי א"ל דריוש לבורש כה את הממורה והוציאה מוחו של בלשסאצר: (גו) באאפיקן. בילקוט ומובא גם בס' מנות הלוי הגי' באפיקין, ופתרון המלה נעלם ממני: (גז) מפני זה אמר דריוש לבורש. מובא בילקוט שם, והמדרשים יצאו על

לא

מדרש פנים אחרים נוסח ב

מאחר שנוטל מדי את המלכות אחר כך מולך פרס, והיה דרוש מדי, וכורש פרס שכן הוא אומר דרוש מדא (קיבל) נפיל מלכותא (והלא 6), ויש אומרים אביו היה מדי ואם היתה פרסית, וכשהמליכו את דרוש אותו הלילה היה מיסב במקום שהיה בלמשאצר מיסב, ונפל עירבוביא בביתו של בלמשאצר, שהיו אלו הורגין, ואלו היו בזוין, ושתי הייתה בתו, והיתה נערה, והיתה ראתה הבית מעורבבת, ורצתה לבין המסובין, שהיתה סבורה שאביה קיים, (נח) ובאתה לחיקו של דרוש, סבורה שהוא אביה, וחמל עליה, והשיאה לאחשוורוש בנו, והקב"ה אמר והכרתי לבבל שם ושאר גין ונכד (ישעיה יד כג), לפיכך נעשה לה כך, כדי לקיים דיבורו של הקב"ה, וכשאמר לה ליכנס, אמרה איני נכנסת, ותמאן המלכה ושתי, התחיל המלך אומר מה אתון אמרין שיעשה לה:

והקרוב אליי כרשנא. (נח) מן אפריקי, (ס) שתר מן אנדיקי, אדמתא מן אדום, תרשיש מן תרסום, מרס מרסנא ממוכן מירושלים:

שבעת שרי פרס ומדי רואי פני המלך. הן היו רואי פני המלך, אמר להם מה אתם אומרים שאעשה במלכה ושתי, כדת מה לעשות במלכה ושתי, מכולם לא השיב אלא ממוכן, והוא היה אחרון שבהן, והשיב תחילה, שכן הוא אומר ויאמר ממוכן, [זה דניאל], (סא) ולמה נקרא שמו ממוכן, אלא כשנלה שבם יהודה לבבל, גלו חנניה מישאל ועזריה עממן, ונעשו אותן הנסים על ידיהם, ועל ידי דניאל נעשה שתיהרג ושתי המלכה, לכך נקרא שמו ממוכן, אמר לא על המלך לכדו עותה ושתי המלכה, אמר ר' יצחק אמר לו אין אדם יכול לדבר בתוך ביתו דבר, בכל העולם אם אדם יאמר לאשתו עשי את הדבר הזה, היא אוסרת לו, ושתי המלכה לא שמעה למלך אחשוורוש, ואני אשמע לך, והן מכוות בעליהן, שנאמר כי יצא דבר המלכה על כל הגושים להכוות בעליהן בעיניהן, ונתן לו עצה והרגה, ושלה וכתב לכל הארצות ולכל המדינות ולכל האיפרכיות להיות כל איש שורר בביתו ומדבר כלשון עמו:

פרשה ב

(סב) **אחר הדברים האלה כשוך חסת המלך אחשוורוש.** כשהפני את יינו ביקש את ושתי, אמרו לו הרגת אותה, אמר להם ומי נתן לי את העצה להרוג אותה, אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי, יש אומרים שורדן, שכן אתה מוצא שאין מזכיר אותן עוד, אלא ויאמרו נערי המלך משרתיו וכו', ויש אמרו שנתנו עצה לבסל בנק הבית, לפיכך נגזר עליהם ההינה ונהרגו. והיו ספתין אותו ולא היה סתפתה, עד שאמרו לו יבקשו למלך נערות בתולות, באותה שעה קיבל עליי:

ה'רות ותקונים

על המאמר אמר לו כורש "רמו תהר"ג" ובאמת הוא מאמר אחד עם מה שלפניו: (נח) ובאת לחיקו של דרוש. בילקום לחקו של דרוש, וכן נמנה הלוי מונח לנטון בשם בילקום לחיקו של דרוש: (נח) מן אפריקי. ק הוא גם במדרש אגד גריון: (ס) שתר מן אנדיקי. וכן הוא בתרגום ש"י. פיין לעיל במדרש רמ"ג: (סא) ולמה נקרא שמו ממוכן אלא כשנלה שבם יהודה לבבל, וזה טעם דברי הח"ס ואמר ממוכן הוא דניאל ולמה אחקרו שמים ממנו מסול דכר גלן שנסא דני: יאודה לבבל גלן עממן מישאל ועזריה, וזה דניאל בגלגל ואחש"ד על ידי ניסין ונבוכין וזהו טל ידי דניאל אחר מן מרומא דחשקטין ושתי מלכא בן אחקרי שמים ממוכן, ועין חוס' מנילה דף י"ב ע"ג ד"ה ממון שהביאו ים במדרש שהיה דניאל, והסוד שהביאו שם חכמי הסוד' ליהא במדרש שלמיט, ומונח גם בח"ס, וכפמ"ס מן פדר"ל נמצא רק דניאל שהיה ממון:

[ב] **אחר הדברים האלה.** מונח בילקום רמו אלף כ"א וחסר ה'ין "מדרש", ובמאמר שלפניו על ויאמר ממון רשע בלדו מדרש אסתר בפסות, כי הוא במנילה י"ב ע"ג, ויש לחק בילקום שם כשהפני יינו במקום כשהפני את יינו, והמאמר כזה מונח במטה כלוי דף ל"ז ע"א, והביא זה בשם מדרש רבתי וא"ט ק, כי לא נמצא במדרש רבתי, רק ראה שמונח בן בילקום ובמאמר שלפניו כתוב רשום מדרש אסתר, והפך

מדרש פנים אחרים נוסח ב

(סג) **ויפקד המלך פקידים ויקבצו את כל נערה בתולה**. כמה פרחות נתן זה בעולם, (סד) וכמה איננויות של נשים מכל מקום באו לדרשו, וכמה בני אדם היו נותנים את מסונן להוליד את בנותיהן לשם שישאו למלך, וכמה בני אדם היו נותנים את מסונן להטמין את בנותיהן, והיתה אסתר מתוקנת מלפני הקב"ה, שכן הוא אומר והנערה אשר תיטב בעיני המלך, בעיני אחשורוש אין כתיב כאן, אלא בעיני המלך, זה מלכו של עולם, וייטב הדבר בעיני המלך ויעש כן :

איש יהודי היה בשושן הבירה. (סה) זש"ה אח לצרה יולד (משי י"י), כשבאו ישראל לאותה הצרה החזקה, ביקש מרדכי עליהם רחמים, ועל ידו נעשו נסים :

ד"א איש יהודי. (סו) וכי לא היה שם יהודי אחר אלא הוא, והלא היו שם יהודים הרבה, אלא שהוא היה ירא חסא, לפיכך כתבו בו יהודי. א"ר יצחק למה נקרא שמו יהודי, שכולם אכלו מסעודתו של אחשורוש, והוא לא אכל : ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני. (סז) בן יאיר, שהאיר עיני ישראל בתפלתו, בן שמעי, ששמע הקב"ה את תפלתו, (סח) בן קיש, שהקיש ופתח לו הקב"ה : איש ימיני, משהוא קרא אותו איש יהודי, הוצר וקרא אותו איש ימיני, אם משבט יהודה הוא, היאך היה משבטו של בנימין, אלא משבטו של בנימין היה, וכשיצא שמעי וקלל את דוד, שכן אמר שמעי, וכה אמר שמעי בקללו צא צא איש הרמים ואיש הבליעל (פ"ט טו ז), א"ל אבישי בן צרויה למה יקלל הכלב [חמת] הוזה את אדוני [המלך], אעברה נא ואסירה את ראשו (שס טז ט), (שט) צפה דוד שעתיד מרדכי לצאת מסט, שכן אמר דוד היום יומת איש בישראל (שס טז כג), זה איש יהודי. אמר ר' לוי מה הוא איש יהודי איש ימיני, אלולי דוד שהיה משבטו של יהודה, לא היה איש ימיני :

(ע) **ד"א ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי**. וכי בן בנו של שמעי היה, והלא כמה דורות היה בין שמעי למרדכי, ובין קיש למרדכי, שכן הוא אומר בן יאיר בן שמעי, בן בענא, בן מוצא, בן אלה, בן ספיבושת, בן יחנתן, בן שאול, בן קיש, בן

הערות ותקונים

וחשב כי גם מאמר הזה הוא מן מדרש אסתר, ואינו כן רק הוא מן מדרש שלפניו, וגם הניין בילקוט במאמר שלפניו "מדרש אסתר", הוא מאיזה מגילת, כי המאמר שהביא שם הוא מן מגילת י"ב ע"ב, ובעל הילקוט לא הביא את המדרש רבתי כלל : (סג) ויפקד המלך פקידים כמה פרחות. מובא בילקוט שם ונרשם בלדו מדרש, והוא מן מדרש שלפניו, ובעל מעט הלוי דף כ"ח ע"א הביא ח"ל : אמרו במדרש רבתי ויפקד המלך פקידים כמה פרחות כו' והביא כל המאמר כמו שמלא בילקוט, וחשב שהוא במדרש רבתי, והילקוט כוון למדרש שלפניו : (סד) וכמה איננויות של נשים. וכן בילקוט כמה איננויות של נשים, ז"ל אגרויות מלשון אגר, וכן בלשון התלמוד אגרויות של גוים גיטין פ"ח ע"ב : (סה) איש יהודי זש"ה אח לצרה יולד. מכאן מתחיל מדרש אחר על מגילת אסתר הנדפס בבית המדרש ח"א לר' י"ם, והוא ע"פ כ"ה הנמצא בלוצר הספרים בהמבורג, והכ"ל נלקט בחסר, ולא נמצא יותר : (סו) ד"א איש יהודי וכי לא היה שם יהודי אחר. זה חסר בבית המדרש שם, ובעל הילקוט רמז אלף כ"ב הביא מאמר אחד על פסוק והנערה אשר תיטב בעיני המלך, ומזוין מדרש, והוא מן מדרש שמואל פ"ג, ואח"כ מתחיל ר' שמעון אומר וכי לא היה יהודי אחר בשושן הבירה והלא תביז ויביארכו אחר בשושן אלא לפי שיהיה בן אבות מוצרע מלכות, והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא נסמא בפיו מכל מאכל שמא ולא נהנה מסעודתו של אותו רשע נקרא שמו יהודי ע"כ. וזה ליקוט מפרקי דר' אלישור פ"ג והסר הניין, ובפדר"א שם בשמות ר' שמעיה אומר, וז"ל ר' שמעון אומר : (סז) בן יאיר שהאיר עיני ישראל, הוא בבית המדרש דף כ"ג, ושם הביא בן יאיר שהאיר לישראל בשעת אפילה, ובמאמר מגילת י"ב ע"ב הוא כמו לפניו : (סח) בן קיש שהקיש ופתח לו הקב"ה, במאמר שם שהקיש על שער רחמים ופתחו לו : (סט) צפה דוד שעתיד מרדכי לצאת ממנו, מובא בילקוט בהתהלל רמז תתרי"ז ושם נלקט שם במקום הידוע ל"א יומת איש מישראל, והוא לבן הכהן ש"ב י"ם כ"ג. וממדרש שלפניו נובע דברי התרגום שני למגילת אסתר שחרגם איש יהודי ולמה אתקרי שמה דנגרל יהודאי אלא דהוא דחיל מן חסא דעלוי איתבני דוד ואמר יומא דקין יומת נגרא מישראל, וכן הוי נגרא דין הוא נגרא מרדכי ע"כ. ומה שחרגם אלא דהוא דחיל מן חסא הוא במדרש שלפניו בהתהלל במאמר אלא שהוא היה ירא חסא : (ע) ד"א ושמו מרדכי וכי בן בנו של שמעי היה. זה הוא במדרש אחר (בית המדרש דף כ"ג), ושם בשמות וכי בנו של שמעי ז"ל וכי בן בנו של שמעי ומובא בילקוט ברמז תתרי"ז והסר הניין, ושם

לב

מדרש פנים אחרים נוסח ב

אביחל, בן צרור, בן בכורת, בן אפיה, (עא) בן שחריה, בן עזריה, בן שוקק, בן מיכאל, בן אליאל, בן עמיחוד, בן שפטיא, בן פתיאל, בן פיתון, (עב) בן מלכי, בן ירובעל, בן חנניה, בן זבדי, בן אלפעל, בן שמריה, (עג) בן עובדיה, (עד) בן מרימות, בן חושם, בן שחריה, (עה) בן אביגון, בן עזריה, (עו) בן גדא, בן בלע, בן בנימין, בן יעקב, (עז) וכשקילל שמעי את דוד נסתכל שמרדכי עומד ממנו, וצוה לשלמה בנו, ויאמר לו, כשיפסוק שמעי מלהוליד בנים תהרוג אותו, כדי שיבא נקי לעולם הבא, לכן נאמר בן יאיר בן שמעי:

(עח) אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יבניה מלך יהודה וגו'. גלה עם גלות יבניה חזר לירושלים, והגלה אותו שנית נבוכדנצר עם הגולה האחרונה, לפיכך כתוב שני פעמים אשר הגלה:

ויקרי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו. (עט) מנין הדס"ה ע"ד שהיתה בת ע"ד, לכך נאמר ויהי אומן את הדסה: (פ) ד"א למה נקרא שמה הדסה כשם שהדס ריחו טוב, כך היו מעשיה טובים: (פא) ד"א אנו מוצאים שנקראו הצדיקים הדסים, ואלו הן חנניה מישאל ועזריה שהיו מכבלי, שכן הוא אומר והוא עומד בין ההרסים אשר במצולה (זמרי א), ובתוב האומר לצולה חרבי (ישיע מד ט), לכך נקראת אסתר הדסה: (פב) ד"א כשם שהדס אינו יבש, לא בקיץ ולא בחורף, כן הצדיקים אינם מתייבשין לא בעולם הזה ולא בעולם הבא:

היא אסתר. (פג) היא בעצרתה והיא בזקנותה, היא אסתר כשנכנסה למלכות, והיא עד שלא נכנסת למלכות, וכשמת אביה ואמה היה מרדכי מגדלה. (פד) ובין שנתפרסו (פה) דיוגמומאות של מלך במדינה, היו נכללות הרבה, ומתקבצות בכל מקום, שנאמר ויהי בהשמע דבר המלך ודתו ובהקבץ נערות רבות וגו', היו בנות הגוים לובשות ומתקשמות, וגראות לשלוחי המלך, בשביל שהיו מבקשות לינשא למלך, והיתה אסתר

הערות ותקונים

וסם בני' יומר משונת, וכי בנו של קיש היה והלא כמה דורות היו צדיקים: (עא) בן שחריה. צילקוס בן שחר' יא, נפרדה המלה לשה' ו"ל בן שחריה: (עב) בן מלכי, צביהמ"ד וצילקוס בן מלון: (עג) בן טובדיה. צביהמ"ד וצילקוס ונת"ס בן זכריה: (עד) בן מרימות. וכן הוא צביהמ"ד, וצילקוס בן מדימות: (עה) בן אביגון. צביהמ"ד וצילקוס בן אביגון: (עו) בן גדא. צביהמ"ד וצילקוס בן גדא וכן צביהמ"ד בן גדא, והיה כל זה הלא היה"ס וטובע ממדרש שלפנינו, ובתרגום שם נוסף בן שמיע בן מיכאל בן ירוחם בן גוה בן עזר, ולעומת זה הסר בתרגום בן מואל, והתחלף בתרגום והביא בן אביאל במקום אביחל, וכן בן אפיה במקום בן אפיה, בן עזר במקום בן עזריה, בן מלך, במקום בן מלכי (וצביהמ"ד וצילקוס בן מלון אולי י"ל בן מלון), בן זכריה במקום בן טובדיה, בן שחריה במקום בן שחריה, בן גדא במקום בן גדא, וכן הסיוס בתרגום שם ומה הנאמר מרדכי די אחקרי בן שמעי אלא אקיל שמעי לדוד מלכא דישכאל כו' הוא לקוח מן המדרש שלפנינו: (עז) וכשקילל שמעי את דוד נסתכל שמרדכי עומד ממנו ולזה לשלמה בן. צביהמ"ד נסעו ויא' לשלמה בנו, והסיוס הזה נשמש צילקוס ע"י שנת המעתיקים, ומה שסיים שם אלא שהקיש על דלתי תפלה יפתחו לו הוא המאמר שדרש על בן קיש בן שחר' על דלתי תפלה ופתח לו הקצ"ה: (עח) אשר הגלה. מובא צילקוס שם והסר ה"ן, והמלות צילקוס "אמר רבא שגלע מעמ"ו" הוא מגמרא מגילה י"ב ע"א, וכן מובא זה צביהמ"ד שם דף כ"ד, וגם מזה טובע דברי רבא"ש שתרנס מרדכי ואסתר הוון מירושלים בגלותא דלנא ע"י יבניה כו': (עט) מנין הדסה ע"ד. המאמר הזה ליחא צביהמ"ד שם, וצילקוס ערב יחד מאמר שלפנינו עם המאמר ממדרש אבא גריון: (פ) ד"א למה נקרא שמה הדסה כשם שהדס ריחו טוב. מזה שאב התרגום שני והדסה הוא כמה דאסא"ך מוסל דבסיוס ריחיה דהדס בנו עמלא אף היא אסתר כדן הוה עבדא טובדין ענין בנו עמלא: (פא) ד"א אנו מוצאים שנקראו הצדיקים הדסים, מזה שאב רבא"ש שתרנס והדסה איתקראת בשם צדיקא וכן אמר על הגויה מישאל ועזריה וכו' דקאים בין הדסיה בין בגלותא, ולזה צבזל דכן כתוב האומר לצולה חרבי: (פב) ד"א כשם שהדס אינו יבש. מזה שאב רבא"ש שתרנס ואסתר איתקרי שמה בשם אסא האך דלנא יבש קייטא וסיחורא אוף צדיקא אית' להון חלקא בעמלא דסין ולעמלא דלתי ע"כ. וכן מובא המאמר הזה צילקוס שם וטובע ממדרש פנים אחרים שלפנינו: (פג) היא בעצרתה והיא בזקנותה. מובא צילקוס שם וטובע בתרגום ד"א כשם שהדס אינו יבש, לא בקיץ ולא בחורף, כן הצדיקים אינם מתייבשין לא בעולם הזה ולא בעולם הבא: (פד) ובין שנתפרסו. ו"ל ובין שנתפרסמה. וכן ובין שנתפרסמה עד ויהיה אסתר משונת עמלא נשמש צילקוס ע"י שנת המעתיקים וא' המדפיסים: (פה) דיוגמומאות של מלך,

מדרש פנים אחרים נוסח ב

מטמנת עצמה, ולא נראית לכל אדם ארבע שנים, משנת ש"ש למלכו עד שנת שבע למלכותו, והיו הסריסים מביאים כל הבתולות לפני המלך, והיה המלך טורפן, שלא היו מוצאות חסד לפניו, עד שמצא את אסתר בשושן שמונה מפני הסריסים, והקב"ה אמר לה את מטמנת עצמן, אין נכנסת למלכות אלא את, ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש, וכן היה תכסיס של נשים, שכל אחת היתה עושה י"ב חדש בבית המלך, כשהיו באות אצל המלך, שהיו מתענדות ומתפנקות ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים: א"ר יצחק כך היו עושות, ונתתן להם סריסים מבית המלך, (פו) והיה נמסר לכל אחת ואחת ו' נערות, כמו שהיתה רוצה היא, והיו נכנסות עמה, אם היתה שחורה, אמרה שיבאו עמה שחורות, ואם היתה קצרה אמרה שיבאו עמה קצרות, שכן הוא אומר וכו' הנערה באה וגו' :

(פו) **בערב** היא באה ובבוקר היא שבה. אמר ר' לוי אפילו שהיה גוי היה בו דרך צניעות, שלא היה מכניסן ביום אלא בלילה, שכן הוא אומר בערב היא באה ובבוקר היא שבה :

אל בית הנשים שני. א"ר יהודה בן פזי מהו שני, אחר כל אותן הכבוד מתקשטות י"ב חודש (פה) ליכנס אל בית המלך לילה אחת, ובצפרא שינה עלה עיניה, לא תבא עוד אל המלך כי אם חפין בה המלך ונקראה בשם :

ובהגיע תור אסתר וגו' לא בקשה דבר. לא היתה מבקשת דבר, והיה הגי אומר לה ולמה אין את מתקשטות ככל הנשים. ואומר שלא ידע בו המלך ויהרגו : **ויבהל** את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה. והביא לה תכשיטין ומאכל משלחנו של מלך : ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך, וישנה ואת נערותיה, ושינה לה מכל הנשים, ומתנות נתן לה כשם שנמל בנימין אבי אביה מן יוסף אחיו משאות יותר מכל אחיו, כך נשתנה לה, שנאמר וישנה ואת נערותיה לטוב בית הנשים, ואעפ"כ לא טעמה כלום, אלא משלה, ולא משלחנו של מלך, כשם שלא טעם הננייה מישאל ועוריה מפת בנ המלך נבוכדנצר :

(פט) **לא** הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה. ולמה אמר לה מרדכי שלא תגיד, שהיה בורח מן השררה ומן הגדולה, אמר מרדכי שאם תאמר זהו שגידל אותי, ויתן לי שררה, א"ל הקב"ה אתה בורח מן השררה, חייך שאני מגדלך, שהיה המלך אומר לה בת מי את, ואצל מי נידלת, ואעשה אותם שרים, ושלמונים ומלכים אעמיך מהם, ולא הגידה אסתר : ד"א חשב מרדכי בלבו ביום שנלו ישראל מירושלים אינם מכובדים על העמים, שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה, וידעו שאסתר קרובתה היא, וילכו ויאמרו למלך אשתך יהודית היא, ויכתרו את בית אביה ואת עמה, דכך צוה עליה אשר לא תגיד, אעפ"כ לא זו המלך וכבים עליה כל היום, שהיו אומרים יהרגו אותה כאשר הרגו את ושתי, ד"א ובהגיע תר אסתר, (צ) [מהו תור, אלא תור וגו'ל הראה לאברהם אבינו בין הבתרים, היא אסתר], שביתר אותה בדרך, אלא שהפיל עליה גורלות הסן הרשע, שכה"א ובהגיע תר אסתר :

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה. (צא) א"ר לוי מהו חן, שהתתה חן והסד לפניו יותר מיוסף, ביוסף כתיב ויש אליו הסד (נראה לט כה), טיפה של הסד היה עליו, והאת היתה טעונה חן והסד, שנאמר ותשא חן והסד : (צב) ועוד כל הנשים

הערות ותקונים

ס' דיסנמאות של מלך, והמלה 'וני' ופ' כתבי המלך : (פו) והיה נמסר לכל אחת ו' נערות ס'ל' נערות, וכן צילקס שבע נערות, וגם כד"ס וית שבעתא עולימחא די חזין למיתן לה מן צייתא דמלכא, והמאמר מונא צמנות הלוי דף ע"א ע"א שם צילקס : (פו) צערב היא צלה. מונא צילקס שם וכן צבית המדרש ד' כ"ד : (פה) ליכנס לילה אחת אלל המלך. צללן בשלם מדרש אחר הנדפס צבית המדרש שם, כי לא נמלא יותר ככ"י האמטורני : (פט) לא הנידה אסתר ולמה אמר לה מרדכי שלא תגיד. מונא צילקס וחסר הניון : (צ) מהו תור. כוספצי כמו שמונא צילקס, וצילקס שם נוסף בצלמא "פ"י שאל"ט שזאברהם כתיב ואת האסתר לא בחר היה מרדכי מהיירא שמה 'נרוח הסאס והניע החור וזכר הקב"ה הכרית' : (צא) א"ר לוי. מונא צילקס שם והוא ממדרש שלפנינו : (צב) ועוד כל הנשים, מונא ג"כ צילקס שם : קלחין

לג

מדרש פנים אחרים נוסח ב

שהיו בחצר היו מקשמות אותה, שכל מי שהיה רואה אותה היה אומר זו נישאת למלך, כדי שתהא מכבדת אותו:

ותלקח אסתר וגו'. (צג) כולחון לא נכתב עליהן אלא אימתי היו נכנסות, ולא אימתי היו יוצאות, ואסתר נכתב עליה זמן חדש ושנים כמה למלך, לכך נאמר ותלקח אסתר וגו', מיכן אתה למד שארבע שנים היו מכניסין לו בתולות:

ויאהב. המלך את אסתר מכל הנשים. (צד) א"ר חלבו מהו מכל הנשים, אף נשי אנשים היו מביאים, לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות:

וימליכה תחת ושתי. (צה) א"ר לוי איקונין של ושתי לא היו נאות כמותן בכל העולם, כיון שנכנסה אסתר היתה נאה מאיקונין של ושתי, והעמיד אותה והעביר איקונין של ושתי, לכך נאמר תחת ושתי: התחיל היתה מגדת לו יתומה הייתי ואחרים נידלו אותי, מה עשה אמר הריני מכנים בתולות כבראשונה, והייתה מתייראה שהנשים קנאות אותה קנאותיהן, והיא מגדת לי, כיון שראה שהבתולות מתקבצות, לא זו משער, אלא שואל ואומר אוי לי שמא יהרגו את אסתר כשם שהרג את ושתי, ואעפ"כ אין אסתר מגדת את מולדתה ואת עמה, והיה מרדכי מצוה עליה אל תכנסי לכלכות ואל תיגדי שאני בן אחי אביך, לכך נאמר כאשר היתה באמנה אתו:

(צו) בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בנתן ותרש. א"ר לוי למה קצף בנתן ותרש אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשורוש, למה אין

אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים, שהיו מושיבין אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך, נבוכדנצר הושיב דניאל על פתחו, שאם יגיע לו דבר היה אומר לו, שנאמר ודניאל בתרע מלכא (ויילא ז' ט), אמר לה מכיר את יהודי בשער, אמרה לו יש כאן אדם צדיק וכשר, ושמו מרדכי יהודי: בנתן ותרש היו יושבין בשער, כיון שהעבירן המלך והושיב את מרדכי שם קצפו, שנאמר קצף בנתן ותרש, מה עשו, אמרו הואיל והעבירנו המלך ממקומינו, נלך ונהרגו את המלך בצנעה, ויהיו הכל אומרים כשהיו בנתן ותרש משמרין את המלך היו משמרין אותו יפה, עכשיו שהושיב שם יהודי נהרג, והיו עומדין ומשיחין, ולא היו יודעים שמרדכי מיושבי לשכת הנזות היה, והיה יודע בשבעים לשון, ושמע אותם שהיו אומרים (צו) נמסין נחש בקיתון המלך, ויעמוד וישתה וימות, ושמע מרדכי הדבר, שנאמר ויודע הדבר למרדכי ויגד לאסתר המלכה, (צה) ויש אומרים ברוח הקודש נאמר לו, ויש אומרים שנכנס בלילה ולא ידעו בו השוערים ולא הכלים ולא היוקו אדם, שנאמר אני לפיך אלך והודרים אישר ודלתות נחושה אשכר וגו' (שע"ט מה ז), לפיכך ויגד לאסתר המלכה, (צמ) ולמה אמר לה מרדכי שתאמר למלך, ולא כתיב לא תכרות להם ולא להיהם ברית (שע"ט ט ז), אלא אמר מרדכי מוטב שיחיה זה, (ק) ויתן לי רשות לבנות בית המקדש: (קא) ד"א למה אמר לה שתאמר למלך, אמר מרדכי מוטב זה שהוא מכירני, שאם יבא דבר על ישראל אומר לו והוא עושה: (קב) ד"א למה אמר שתגיד לו, שלא יהו אומרים כל אותן הימים ששומרים אותו גוים היה שמור, ועכשיו ששמרו מרדכי נהרג, לכך נאמר ויגד

הערות ותקונים

(צג) כולחון לא נכתב עליהן אלא אימתי היו נכנסות. מובא בילקוט, והיין פסיקתא שם הוא על המאמר משל למלך, והוא מפסיקתא פסקא החדש, והמאמר שהביא הילקוט לפני זה ותלקח אסתר א"ר חסדא הוא מן גמרא מגילה דף י"ג ע"א, ובגמרא שם שם האומר וכן המאמר ויאבד אסתר אמר רבא זיקס למעט כ"י הוא מגמרא מגילה שם: (צד) א"ר חלבו, מובא בילקוט שם והוא ממדרש שלפנינו: (צה) א"ר לוי. מובא בילקוט שם וכן במגות הלוי דף ע"ח ע"ב בשם הילקוט: (צו) בימים ההם. מובא בילקוט שם והוא ממדרש שלפנינו, ומובא במגות הלוי דף ע"ז ע"ב בשם הילקוט: (צמ) ולמה אמר לה מרדכי שהאמר למלך. מובא בילקוט שם ובמגות הלוי דף פ"ה ע"א בשם הילקוט, וע"ש מה שהעורר זה: (צז) נעמון נחש בקיתון המלך ויעמוד וישתה וימות. ובפדר"א פ"ז א"תא יתן לו סה המות בקיתון של זה, ונת"ש תרגם ויבטן ע"ה ביניסון דשויאל חיויל חורמנא כחורא די דהנא דהוה שתי בה אחשורוש כ"י: (צח) וי"א ברוח הקודש, מזה טעם דברי הת"ש בכן אחחוי פתגמא ברוח קודשא למרדכי: (ק) ויתן לי רשות לבנות בית המקדש, בילקוט שנתן לי רשות לבנות בית המקדש: (קא) ד"א למה אמר. מובא בילקוט שם: (קב) ד"א למה

מדרש פנים אחרים נוסח ב

לאסתר המלכה: (קג) ולמה אמרה אסתר למלך בשם מרדכי, אלא אמרה יודע אני שמרדכי צדיק, ומה שהוא מבקש מהקב"ה הוא עושה, לכך נאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. ואמרו חכמים כל שאינו אומר דבר בשם אומרו הורג נפשות, ובשביל שאמרה למלך בשם מרדכי נמלט:

ויבקש הדבר וימצא, יש אומרים שמעו בנתן ותרש שנאמר למלך, והעבירו הנחש מתוך הקיתון, וברא הקב"ה נחש אחר לתוך הקיתון, בשביל מרדכי, לכך נאמר ויבקש הדבר וימצא, אין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד ונמצא, שנאמר או מצא אבידה (ויקרא כ כג), ויש אומרים ביקשו לחנקו ומצא אותן, לכך נאמר וימצא:

פרשה ג

אחר הדברים האלה גדל המלך וגו'. (קד) וז"ל בפרוה רשעים כמו עשב [ויוציצו כל פועלי און להשמדם] (תהלים כג ח) לא נתגדל המן הרשע אלא לרעתו: ד"א גדל, למה גידלו, (קד) א"ר לוי לגולייז שקילל בנו של מלך, [אמר המלך אם אהרונן אותו הכל יאמרו גולייז הרג, עשה אותו (קו) ארמינוס, ואח"כ עשה אותו הגמון, ואח"כ אמר מולו את ראשו], כך אמר הקב"ה, אילו נהרג המן [קו] כשירד לבטל בנין בית המקדש, מי יודע שהיה (קד) פגן, לכך נתגדל שידעו הכל, לכך נאמר בפרוה רשעים כמו עשב: ד"א גדל, אמר ישעיה אוי לרשע רע (בגמול) [כי גמול] ידיו יעשה לו (ישעיה ג יא), אחר הדברים האלה הרגו, לכך נאמר נד: וישם את כסאו, (קט) עשה לו בימה למעלה מבימתו ושמו ראש מעל כל השרים אשר אתו: וכל עבדי המלך אשר בשער המלך, (קי) אלו הדיינים, שכן הוא אומר ועלתה יבמתו השערה (דברים כה ז):

(קיא) **ומרדכי** לא יכרע ולא ישתחוה. אמר לו הוי יודע שאתה מפילנו בחרב, מה ראית שאתה מבטל (קיב) (קלוותו) [קלוותו] של מלך, א"ל שאני יהודי, א"ל והלא מצינו שאבותיך השתחוו לאבותינו, שנאמר וישתחוו ארצה שבע פעמים (בראשית לג יג), א"ל בנימין אבי בטעי אמו היה ולא השתחוה, ואני בן בנו, שנאמר איש מיני, וכשם שלא כרע אבי, כך לא אכרע לך, לכך נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה:

ויקרי כאמרם אליו יום ויום. למודים היו בניה של רחל להיות מדכרים עמהם יום יום, ביוסף כתיב ויהי כדברה אל יוסף יום ויום והל שמע אליה (בראשית לג י), כשראה מרדכי את המן לא עמד כנגדו, (קיג) עבר המן ולא זו מרדכי, ולא שאל בשלמו,

הערות ותיקונים

אמר שלא יכו אומרים. מובא בילקוט שם: (קג) ולמה אמרה אסתר בשם מרדכי אלא אמרה יודע אני כו'. מובא בילקוט שם, ובילקוט השלש משונס וכך איתא שם, אמרה יודעת אני שהוא לדיק, ואע"פ כן שלא היה מבקש הדבר מפי הקב"ה והוא עושה לכך נאמר ויבקש הדבר וימצא, ויש לתקן כמו שהוא לפנינו, ונס המאמר מקוטע שם וז"ל לכך נאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי, ואח"כ מתחיל מאמר חדש ויבקש הדבר וימצא. אולם הרב בעל מנחת. הלוי דף פ"ז ע"ב הביא דברי הילקוט כמו שנדפס בשמות וכהנ כי דבריו בלתי מובנים, ועיין שם שדחק לפרשם, אולם כאשר הוא לפנינו עולה הכל יפה:

[ג] (קד) ז"ל בפרוה רשעים כמו עשב. עיין לעיל בחדש אלא גריון פ"ג הערה א' מה שהעיותי שם: (קד) א"ר לוי לגולייז שקילל בנו של מלך. פה כתוב ב"י 'וכו' כלעיל עד כך אמר הקב"ה" כי ק"ר המעתיק וכוון למדרש אלא גריון, אולם כאשר יש שינויים מאשר הביא הילקוט ממדרש שלפנינו, לכן הוספתי בפנים המאמר בשלימות כמו שהוא בילקוט: (קו) ארמינוס. ז"ל אסתרסינוס: (קו) כשירד לבטל. בילקוט בשמות כשירד לבטל ז"ל כשירד לבטל: (קח) פגן. ידוע פ"ג כפרי, עיין שו"ת: (קט) עשה לו בימה. מובא בילקוט שם: (קי) אלו הדיינים. מובא בילקוט שם: (קיא) ומרדכי לא יכרע. מובא בילקוט והוא ממדרש שלפנינו. ובעל מנחת הלוי דף פ"ז ע"ב ודף פ"ג ע"א הביא זה בשם הילקוט, וע"ס: (קיב) קלוותו. הקתי קלוותין, ומובא לנכון בילקוט, ופי' בל"י ציווי: (קיג) עבר המן, מובא בילקוט שם והוא ממדרש שלפנינו

מדרש פנים אחרים נוסח ב

בא לו המן תעשה כאילו שואל בשלום מרדכי, ואמר לו שלום עליך מרדכי, אמר לו מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מ כה):

(קיד) וימלא המן חימה, ורוח הקודש צווחת (אין לי חימה) [חימה אין לי] (ישעיה כו ד):

(קטו) ויבן בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו, א"ל הקב"ה בוחה בן בוחה, כתיב ויבן עשו את הבכורה (בראשית כס לד), וכתיב הכא ויבן בעיניו:

ויבקש המן להשמיד את כל היהודים, התחיל מפיל גורלות, שנאמר הפיל פור הוא הגורל: (קטו) [הפיל פור הוא הגורל. א"ר חסא בר חנינא אתה הוא גורלן של בני, הפיל גורלות ולא עלתה בידו, והפיל מולות ועלתה בידו (קיו) מול דנים, אמר תפושם הם בידי כהדין נוגא, א"ל רשע הם אינם בידך אתה בידיהם, מה הדג הזה פעם הוא בולע פעם נבלע, כך אתה נבלע בידיהם, ונהפוך הוא אשר ישלמו היהודים המה בשונאיהם, הפיל פור ביום ראשון ולא עלה בידו, (קיא) דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (יזמיה לג כס), (קיע) ביום שני המשכילים יזהירו [בזהר הרקיע] (דניאל יג ג), (קכ) בשלישי נברא גן עדן, (קכא) ברביעי שמש נבנעון דום (יחזקאל יג), (קכב) בחמישי נברא זיו שדי (תהלים פד), (קכג) בששי בהמות בהרי אלף (תהלים כו), בשבת ישראל שומרי שבת: ונסה לחדשים, בניסן מלה לפסח, באייר ירד ה' (תהלים כו), בסיון נתנה תורה, (קכד) בתמוז לא תקום פעמים צרה (תהלים א ט), וכן אב, (קכה) באלול מעשר בהמה, תשרי חגים.

הערות ותקונים

שלפניו, ומוצא נמנות הלוי דף ז"ה ע"ב בשם הילקום, וע"ש שמבאר טוהת הדורש: (קיד) וימלא המן חימה. מוצא בילקום שם: (קטו) ויבן בעיניו. מוצא ג"כ בילקום שם ומוצא נמנות הלוי דף ז"ה ע"א בשם הילקום, ומה שסיים שם הילקום ויבן בעיניו הנה קמין נחתך, הוא התחלת המאמר ממדרש אבא גריון המוצא בילקום שם: (קטו) הפיל פור א"ר חמא בר חנינא. כל המאמר הזה הוספתי בפנים ע"פ הילקום, ואין ספק הלוי שהיה לפניו ממדרש פנים אחרים שלפניו, רק המעתיק השמיטו כדרכו להשמיט מאמרים שלמים ולהציג, וכו' כדליתא לעיל, וקצת דומה לזה המאמר נמצא בזהב גריון אצל בסגנון אחר, ואחר כיום המאמר הזה בילקום שם אדר דנים נבלעם כלגים הביא מאמר אחר אמרו החמים שהעץ של אדר היה עד על העץ אשר הכין לו, הוא לקוח ג"כ מן מדרש פנים אחרים כמו שהראה להלן וגם על זה חסר הלוי: (קיו) מול דנים אחר. דמול חדש אדר הוא דנים: (קיא) דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. הביא הכתוב כי ביום הראשון נבראו שמים וארץ, ועיין במדרש אבא גריון עלה יום א' לפני הקב"ה ואמר לפניו כי נבראו שמים וארץ, ועיין זה באריות ממדרש אבא פ"ז אות י"א וכן בת"ש: (קיע) ביום שני המשכילים יזהירו בזהר הרקיע. כי ביום שני נברא הרקיע. ובא"ג שם בא יום ב' ואמר רבש"ע כי נברא רקיע: (קכ) בשלישי נברא גן עדן. ובא"ג בא לו יום ג' עלה לרקיע אמר לפניו רבש"ע כי נבראו אילנות וצנין מקלסין אותך כהן שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו'. ועיין שם בטעם ע"א: (קכא) ברביעי שמש נבנעון דום. ביום הרביעי נבראו המאורות, ובעל מנות הלוי דף ז"ה ע"א הביא זה בשם הילקום וסיים וזה דבר נאות כי נתקדם שם שמים שם. ומה שסיים וסוד ממנו ממדרש לקח סוד אמר לפניו רבש"ע כי נבראו שמש וירח וכוכבים, וישראל נמשלו בהם שנאמר והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לי עב"ל. ובעל ממנו כי דברי הלכה סוד נובעים ממדרש אבא גריון: (קכב) בחמישי זיו שדי. הביא לשון הכתוב כי בחמישי נבראו, ומדרש א"ג כי נבראו בהמות וטפות, וע"ש בהערה ע"ב שהבאתי נוסח כ"ל פארמא ופ"י אקספארד כי נבראו לויתן ובהמות וזיו שדי שישראל עתידין לשחות בהן. ובת"ש הביא ג"כ די ביום איתגבריו לויתן והרגנו ברא דלחעתדו לנשחא דישאל לפעודת יומא רבא: (קכג) בששי בהמות בהרי אלף: בהמות בששי נבראו, לכן יש לחקוק מלת בהמות המוצא ביום החמישי. ובא"ג הני' כי נבראו אדם וחיה, וכן בת"ש די ביה אהבניו אדם וחיה: (קכד) בתמוז לא תקום פעמים צרה. הביא לשון הכתוב, והכוונה כי בתמוז אירע צרות, וזיין מדרש אבא פ"ז אות י"א ועוד למה לא עלה הגורל בתמוז ואב שאלמו לפני הקב"ה רבש"ע דייט פורענות אצירש בט' לנבין בתמוז חמשה ובאב חמשה, ועיין לעיל בא"ג הערה ע"ס: (קכה) באלול מעשר צרה יהמה. ממדרש אבא פ"ז אחר שהביא אלול וזאת השלמה החומה כמו שהוא במדרש א"ג סיים עוד וגם זכות מעשר בהמה כהיא דחנין חמן באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, וזוהי ממדרש

מדרש פנים אחרים נוסח ב

(קבו) מרחשון נבנה הבית בירח בול, (קבו) כסלו חטבה, (קכח) ונמזר מלאכת המשכן, (קכט) מבת מולד נדי, ונזכר ואת עורות נדי העוים (נלשית כו טו), שבט מול דלי, זכות משה וגם דלה דלה לנו (שטט כ טי), אדר דגים לבלעם כדגים]:

ויאמר המן למלך אחשוורוש ישנו עם אחד, מהו ישנו עתיקים. וכה"א ואכלתם ישן נשן (ויקרא ט י): ד"א ישנו יש להם להתריב בבל מדי ויון: (קל) ודתייהם שונות מכל עם, א"ל טרי בוא וראה כה הם משונין, ומעוותין מכל האומות, אחת לשבעה ימים עושין (קלא) ארניא, וקורין אותו שבת, ופותחין בתי כנסיות, וקורין דברים שאפשר להשמע, והן אומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואח"כ הן עומדין ומתפללין, והן אומרים בתפלה ומכניע זדים, והם אמרו שאנו הם הודים, ואח"כ אומרים אורב צדקה ומשפט, ומקיים הם שיעשה הקב"ה בנו דין, ואחר כך הן נוטלין ספר תורה ומקללין אותנו בעלילה, ואומרים ויכתשו אויבך לך:

ישנו עם אחד. (קלב) ישן לו אותו שכתוב בו ה' אלהינו ה' אחד (ויקרא יד), [אמר ר' ברכיה בשם ר' אלעזר א"ל הקב"ה רשע אני אין לפני שינה, דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קמ"ד), ואתה אמרת שיש לפני שינה, היך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש ומפסגו כן העולם, שנאמר ויקץ כישן ה' (תהלים עח פח): ד"א ישנו עם אחד, ישנים הם מן המצות, אמר לו אחשוורוש ישנים הם ואתה מבקש לעוררם עליך, א"ל לית אנא יכיל להון אנא ערק א"ל להיכן את ערק אי את נתון בחדרי חדרים, יש להם כמה נביאים, שהם באים על מסמוניות שלך, כמו שעשו לבלל, שנאמר באו לה מקץ פתחו מאבוסיה (ויקרא כ טו), א"ל ספור מהפזורים הם, ה' הכי וי' הכא, אמר ליה כ"ש שהם מתכששים ובאים עליך, א"ל מפורד מה פירה זו אינה קולמת זרע, כך אין אחד מהם קולט וזוכה לאומות העולם, שכן כתב להם בפרה רבם בתורה לא תתחתן בהם (ויקרא י ז), ויש להם חג ששמו פסח, ושמהם בו על מיתת פרעה שעשה להם כמה טובות, ומבערין חמץ מביתם, ואומרים כך יבער הקב"ה כל אויביהם]:

אם על המלך טוב יכתב לאבדם ועשרת אלפים ככר כסף. אם רצונך (קלג) מן הגרוטאות שבביתי אני מביא, ושוקל על ידי האומנים, והם מבעו המטבע על שםך, להביא אל נגזי המלך, אמר לו אחשוורוש הואיל ואתה מבקש לקחתם ממני, אם אותם היהודים שהם משכימים ואומרים ה' אלהינו ה' אחד, איני מוכרן לך, שהם פקדון בידי, ובתיירא אני שלא יעשה לי כשם שעשה לפרעה ולסיוחין ולעונן ולשלשים ואחד מלכים ולסיסרא וליבין ולסנחריב, וזכור אני מה שעשה לנבוכדנצר שהחריב את ביתו, (קלד) שנתענה עם כל היה ועם כל בהמה, וכן לבלשצר, ועליהם הכתוב אומר משניא לגויים ויאבדם (איוב יב יג), אף אני קשה לי, אמר לו המן אמרת הן כל הרברים שאמרת, שהיו בזמן שהקב"ה רצוי להם, אבל עכשיו שנחרב ביתו

הערות ותקונים

ממדרש שלפניו בהרצאת דברים: (קבו) מרחשון נבנה הבית בירח טל, מונחו נהכות צירח בול הוא החדש השמיני כלה הבית (מ"א ו לח), ובמדרש א"ג ובאסתר רבה מוצא במרחשון זכות שרה, ועיין במדרש א"ג שם בהערה פ"ג: (קבו) כסלו חטבה. עיין בחזקוני הרד"ל והרש"ש במדרש אסתר שם: (קכח) ונמזר מלאכת המשכן, עיין פסיקתא רבתי פ' ותשלם כל המלאכה א"ל מינא בעשרים כסליו נמזר מלאכת המשכן: (קכט) טבת מולד נדי. נראה כי חסר פה וסיים במזלות, ועיין באבא גרין ובמדרש אסתר פ"ז אות י"א, אמר אבדוק המזלות, וסיים שם נדי זה יעקב שנאמר ואת עורות נדי העוים, וכן מוצא שם דלי זכות משה שנאמר בו וגם דלה דלה לנו: (קל) ודתייהם שונות מכל עם. א"ל מרי עד ופותחין בתי כנסיות נשמן בילקוט, ומתחיל שם ולמלך אין שיה להיחס פותחים בתי כנסיות: (קלא) ארניא. פהרוב נעלם ממני: (קלב) ישן לו אותו שכתוב בו'. התחלת המאמר נמצא בילקוט, ופה חסר מאמר שלם המוצא בילקוט שם ואף כי נמצא במדרש פנים אחרים נוסח א', אבל בילקוט הביא רק מאמרים מפנים אחרים וקצת ב', לכן הוספתי בפנים את החסר פה, ואין ספק כי המעתיק השמיט אותו, גם משום קצת מנוסח א', וכמו כן הסיום המוצא בילקוט ויש להם חג ליתא בנוסח א': (קלג) הגרוטאות. פ"ה כל מיני מתכות בין כסף בין זהב, ועיין ערוך השלם ערך גרם: (קלד) שנת

לה

מדרש פנים אחרים נוסח ב

ומקדשו, הוא כעוס עליהם, א"ל אני מוכם לך חשבון ס' ריבוא כשיצאו כמצרים, נתנו ס' ריבוא בקע לגלגולת, והרי עולה (פירוש שלך) מבקע לגלגולת עשרת אלפים כבר כסף, ובשקל שהם שוקלין להקב"ה אני שוקל לך, לך נאמר ועשרת אלפים כבר כסף, א"ל המלך אם אתה מבקש ליקח אותם, אני מוכר לך, אלא בשביל כבודך, בוא אני ואתה ונפיל גורלות, אם עלו הן בידך והכסף בידי, אני מוכר לך, אבל אם יעלו הם בידי והכסף בידך, אני מוכר לך, שהם פקדון בידי, הפילו שניהם גורלות, ורוח הקדש צווחת על עמי ידו נורל (ויאל דג), ועל עוונותיו של חסן עלה העם בידו, וא"ל אני שוקל לך את הכסף, והיצר להמן צרה גדולה על הכסף, ראה המלך שהצר לו על הכסף, אמר לו הכסף נתון לך, איני מבקש לא משכרן ולא מהפקידן: והעם לעשות בו כמוב בעיניך. היה צריך לומר והעם לעשות בהן כמוב בעיניך, למה אמר כן, א"ל אהשוורש אין אתה נזקק להם אלא להקב"ה, שנאמר בכל צרתם לו צר (ישעי כג ט), וכתיב עמו אנכי בצרה (תהלים נא טו):

ויקראו מופרי המלך, אוי לו להמן שעוונותיו מסכסכין אותו, שבו ביום שישאל שוחמין את הפסח בירושלים, בו ביום גזר עליהם שיהרגו, וכן היה כתוב באגרת מודיעין אנו לכם על עם היהודים שהן בעלי דבבין של אומות, ושונאים לכל הלשונות, ומבררין לכל האומות, שתהיו עתידים ליום י"ג לחדש אדר להרוג ולכלות את כל היהודים, שכלל מדינות המלך אחשוורוש, ונכסיהן לביזה קלווסין שנכתבו הסיעו אותה לכל האגרות בשביל שיפרשו אותה בכל המדינות:

פתשגן הכתב להנתן נתן וגו' הרצים יצאו דחופים. והקב"ה צוה לישראל ואמר להם הרי נפרעו מכם עוונותיכם, (קלה) שמתוך מאכל ומשתה נמכרו בניכם, לך נאמר והמלך והמן ישבו לשותת [והעיר שושן נבוכה], (קלו) והפיל הקב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן, אשה הולכת לשטוח פירות ונפלה מן הגג ובתה, אדם הולך לשאוב מים מן הבור ונפל בו ומת, שנאמר והעיר שושן נבוכה:

פרשה ד

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה. (קלו) מהו ידע את כל אשר נעשה, אמר מרדכי יודע אני שנגזר עליהם כלייה כיום שהשתחוו לצלם של נבוכדנצר, שנאמר וזבח לאלהים יחרם (שמות כג ט), לך נאמר ידע:

ויקרא מרדכי את בגדיו. זה אחד שקרעו בגדיהם בחנם, יעקב שנאמר ויקרע יעקב שמלותיו (בראשית לו יז), א"ל הקב"ה על חנם קרעת בגדיך, למחר אתה אוכל ושותה עמו, שנאמר ויוסף ישית ידו על עיניך (בראשית מו ד), שבטמים, ויקרעו שמלותם ויעמסו וגו' (בראשית מד יג), אמר הקב"ה אתם קרעתם בגדיכם, למחר אתם אוכלים ושותים עמו, ויקרע מרדכי את בגדיו, א"ל הקב"ה לחנם קרעת את בגדיך, למחר חסן נצלל:

ויזעק זעקה גדולה ומרה, אותו שעה נתן אפר על ראשו, והלך לשער פלמרין של מלך והורו בו, כי אין לבוא אל שער המלך וגו', (קלה) וכי הדיוט היה מרדכי

הערות ותקונים

עם כל חיה ועם כל בהמה. בילקוט בשפעות שיתן עם כל בהמה וחיה: (קלה) שמתוך מאכל ומשתה נמכרו בניכם, לעיל במדרש פנים אחרים נוסח א' איתא אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם החיכם מתוך מאכל ומשתה שנאמר ויטנו לאכול לחם, הרי המן בא ולוקח אתכם מתוך מאכל ומשתה, הו"ד והמלך והמן יטנו לשתות, ועיין אסתר רבה פ"ז אות כ"ה: (קלו) הפיל הקב"ה בניה. מונח בילקוט שם, ואחר סיום המאמר שנאמר והעיר שושן נבוכה נמלא בילקוט הוספה "פי' היו תמיהים הי"ך יכול לעשות דבר גדול כזה וכו' וכו' לא היה חושש כלל כי היה יודע לעשותו בקל כך מרדכי ידע רפואה לחסא ע"י תשובה והעניות". והמאמר מהמדרש שלפנינו מונח במנות הלוי דף ק"ו פ"ב בשם בילקוט, ועיין שם מה שהשורר הזה:

[ד] (קלו) מהו ידע, מונח בילקוט שם: (קלה) וכי הדיוט היה מרדכי. מונח בילקוט שם והוא ממדרש שלפנינו

מדרש פנים אחרים נוכח ב

שהיה צווח, וכי אין הקב"ה שומע לחישות, אלא צווחות, חנה הרדה בלבה ושמע הקב"ה את לחישתה, שכן הוא אומר והנה היא מדברת על לבה וגו' (ש"ס 6 יג), ומה כתיב שם ואלהי ישראל יתן את שאלתך (ש"ס 11), אלא היה מרדכי צווח ואמר יצחק אבי מה עשית לי, הצווחה שצווח עשו לפניך, שמעת קולו וברכת אותו, והרי אנו סבורין להריגת הרב, לכך נאמר ויועק וזעק וזעקה גדולה ומרה :
ובל מדינה ומדינה וגו', כל העם היו ישינים על השק, שכן הוא אומר שק ואפר יוצע לרבים :

ותבאנה נערות אסתר וסריסה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד. (קלט) יש אומרים מעוברת היתה והפילה, ואל תתמה לומר וכי תינוקת בת י"ב שנה היתה שמתחלחלת, הרי ישעיה ניביר שבעולם, ובשביל שראה בחזון נתחלחל, שנאמר על כן מלאו כתרני הלחלה (ישעיה כ"ג) :

ותשלח בנדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קיבל. (קמ) אמר איני זו מכאן עד שיעשה לי הקב"ה ניסים, כשם שעשה לראשונים, ביעקב כתיב וישם שק במתניו (בראשית לו ז'), (קמא) ובאחאב לא הלה לו שלש שנים, (קמב) וכן ביוזם לא כלה שקו רעב כשומרון, ואף אני איני זו משקי עד שיעשה לי הקב"ה ניסים, לכך נאמר ולא קיבל :

ותקרא אסתר להתך [וגו'] לדעת מה זה ועל מה זה ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו. (קמג) ברוח הקודש היו משיבין זה את זה, שאמר לו שעבד אחד מורע ענלק ולקה את ישראל, שאין קרהו אלא עמלק, שנאמר אשר קרך בדרך (דברים כ"ח) :

ואת פרשת הכסף, להראות את אסתר שתבקש מן המלך ותתחנן לו על עמה, והוא אומר לא היית אומר לאסתר לא תגידו שהם עמך :

ותאמר אסתר להתך כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים. (קמד) כשראה חמץ להתך נכנס ויוצא בעצמו והרגו, למה שאין אתה מוצא אותו שוב, אמר הקב"ה ותואיל והרגו תהא משמשת ברוח הקודש :

ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר [וגו'] כי אם הורש תחרישי בעת הזאת ריוח והצלה יעמוד ליהודים וגו'. (קמה) אם שותקת את עכשיו, סופך שהקב"ה שותק לעתיד לבא, ואל תאמרי ואל תהי סוברת שהקב"ה מניח, שמא את ובית אביך הייתם להם במצרים, ששחטו נפשות בכוריהם, וסבעו שונאיהם בים, וכשבא עליהם עמלק, ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי הרב, ואף עכשיו ריוח והצלה יעמוד ליהודים :

ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי, מהו להשיב דברי ניהומים. ד"א דברים טובים שנאמר ונפש אדוניו ישיב (משלי כ"ג) :

לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן. (קמו) מהו הנמצאים, אותם שאכלו הסעודה יצומו, וגם אני ונערותי אצום כן ובכן אבא אל המלך אשר לא כדת,

הערות ותקונים

שפנינו, ומוצא כס' מוטת הלוי דף ק"י ע"א בשם הילקום, וכתב כמה מעלות מונות למאמרים האלה וכמה למודים נפלאים נלמד מהם ע"ס : (קלט) יש אומרים מעוברת היתה והפילה, ובמדרש אסתר פ"ח אות ג' ותתחלחל המלכה רבנן דחמין אמרין שפרסא גדה, ורבנן דהכא אמרין הפילה שברה, וכוונתם לרבנן דחמין נגמרא צבלי מגילת פ"ו, ורבנן דהכא כוונתם למאמר שלפנינו, וכו"ל בנצח גריון : (קמ) והשנה בנדים אמר איני זו כי מוצא בילקום שם והוא ממדרש שלפנינו : (קמא) ובאחאב לא חלה לו שלש שנים. באחאב כתיב וישם שק על צוירו (מ"א כ"ג), והכוונה לא חלה לו שלש שנים שלא חלה את השק שלש שנים כדכתיב וישבו שלש שנים (מ"א כ"ג) : (קמב) וכן ביוזם לא כלה שקו רעב משומרון. וכו"ל בילקום שם. ולדעתנו ז"ל לא זו שקו עד שכלה רעב משומרון, ובגמרא העניית י"ד ע"ב אין אדם חשוב רשאי להגור שק אלא אם כן נענה כיוצא בן אחאב שנאמר וירא העם והנה השק על צוירו (מ"ב ו' ז') : (קמג) ברוח הקודש היו משיבין. מוצא בילקום שם : (קמד) כשראה חמץ להך. מוצא בהגה"ט ראשון, וכן בילקום שם : (קמה) אם שותקת את עכשיו. מוצא בילקום שם : (קמו) מהו הנמצאים. מוצא

לו

מדרש פנים אחרים נוסח ב

ואע"פ שאני מזה עליהם הם עמי, וכדאי שאהרג עליהם בעולם הזה ויהיה לי חלק לעוה"ב :
וכאשר אבדתי אבדתי. (קמז) נענה מרדכי ואמר לאסתר הרי אמרת לגזור תענית ,
 ואיני יכול (קמח) לבטל מגילת תענית , שכתוב בהן , מן יום ראשון ניסן
 ועד יומין שמונה עשר קרב התמיד , דלא למספד בהון , ודלא להתענא בהון , ואת
 אמרת גזור תענית , (קמט) שיצומו ג' ימים , בי"ד יום ששוחטין בו את הפסח , ובמ"ז בו
 מועד , ובמ"ז בו קרב עומר התנופה , שלחה ואמרה לו (קנ) את זקינון של ישראל , אם
 אין ישראל בעולם מה המועדות יפים , אם אין ישראל למה תורה , מוטב לבטל מצוה
 אחת , אולי ירחמו עלינו מן השמים , אלא עמוד וגזור התענית :

פרשה ה

(קנא) **ויהי** ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות . נערה מאפרה והפשיטה השק ,
 והלבישה הקב"ה מעין מלכות של מעלה , שכן הוא אוסר מלכותך מלכות
 כל עולמים (תל"ס קמ יג) : (קנב) ותעמוד בהצר בית המלך הפנימית וגו' ויהי כראות
 המלך את אסתר המלכה . כיון שראה המלך את אסתר , הפך את פניו שלא יראה אותה
 והיו מלאכי השרת [תולים] את פניו שלא בטובתו , והוא צווח ווי , ויהי כראות המלך
 שהיה סנוורין על עיניו , כשראה אותה האירו עיניו , והושיט לה את השרביט אשר
 בידו , ולא היה לאסתר כח ליגע בראש השרביט , ויש אומרים מיכאל משכה והגיעה
 בראש השרביט , אמר לה המלך , מה שאני רואה גדולה היא שאלתך , ששמת נפשך
 עליך למות , אם היא עד חצי המלכות ותעש , אמרה לו אסתר אם על המלך טוב לתת
 את שאלתי ולעשות את בקשתי יבא המלך והמן היום אל המשתה וגו' . (קנג) מה
 ראתה אסתר לומר ובחר אעשה כדבר המלך , אלא שכל זרעו של עמלק למודים הם
 ליפול במחר , וכן הוא אומר מחר אנכי נצב על ראש הנבעה (שמות י"ט) , וכן בשאול
 כעת מחר אשלח לך איש וגו' (ש"א ע"ט) , וזו כאן ובחר אעשה כדבר המלך , מחר הוא
 שאעשה כדבר המלך , ויש אומרים שלא היתה שומעת לו , ואותה שעה אמרה לו אני
 עושה למחר (קנד) קלוווסין של מלך , לכך נאמר ובחר אעשה כדבר המלך :
ויאמר המלך מהרו את המן , אמר דוד ירבו עצבותם אחר מהרו (תל"ס ע"ד) , מהרו
 את המן לעשות את דבר אסתר :

ויבא המלך והמן אל המשתה אשר עשתה אסתר , כיון שנכנס המן למעודה , נתנה
 אסתר כתרין שלה אצל כתרין של המן , שאמרה אסתר אם איני בונסת קנאה בין
 המלך והמן , שהיא חביב עלי , ואם לאו היאך אני שולטת בו , והיה הכוס מוזג למלך ,
 והמלך היה רואה ורע לו , והיה אומר לא היה מוטב שאוכל עסיקין של אסתר , ולשתות
 כוסה ולא המן , ואסתר היתה דורשת אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' (מש"י כג ט) :
ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב , אמר המן שמא יוזו מרדכי מלפני , ולא זו ,
 מיד וימלא המן על מרדכי חימה , אמר יכול אני לבעטו וימות , אלא הריני

הערות ותקונים

מונח בילקוט שס : (קמז) נענה מרדכי ואמר לאסתר . מונח בילקוט שס , ומונח במנות הלוי דף קל"ז
 ע"א : (קמח) לבטל מגילת תענית , הוא מוס' מגילת תענית פ"א : (קמט) שיצומו ג' ימים שיצומו ג' ימים בי"ד ובמ"ז
 ובמ"ז . עיין פדר"א פ"ג ואסתר רבה פ"ח אות ז' שמבאר ג' ימים היו בי"ד וי"ז וס"ז בניסן , ורש"י
 מגילה פ"ו ע"א וס"ז ע"א הביא כמו שהוא במדרש לפיטו , ועיין במנות הלוי דף קל"ז ע"ב וקל"ז ע"א
 ובמ"ז פדר"א כס"א שס : (קנ) את זקינון של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המועדות יפים . בפדר"א
 אחת ראש לפקדונין ואחת אומר דבר זה ואם אין ישראל למי הפסח . ובמדרש אסתר שס זקן שבישראל
 למי הוא פסח , יש לתקן זקן שבישראל [אם אין ישראל] למי הוא פסח :

[ה] (קנא) ויהי ביום השלישי . מונח בילקוט שס , ובגל מנות הלוי דף קמ"ד ע"א הביא זה בשם
 הילקוט , והמאמר שלפני זה בילקוט שס וזומו עלי וכי יש אלס , הוא ממדרש שו"ס
 מומר כ"ב וחסר הל"ן : (קנב) ותעמוד בהצר . מונח בילקוט שס : (קנג) מה ראתה אסתר . מונח
 בילקוט שס ומונח במנות הלוי דף קנ"ב ע"א בשם הילקוט : (קנד) קלוווסין . פי' צווי :

מדרש פנים אחרים נוסח ב'

צולבו, (קנה) ללמד בו אדם דיסקיאה פלניא, (קנו) ומה ראה לצולבו, אלא אמר הרי שעה שמכל דבר יכול הקב"ה להצילו, הציל אברהם מן האש, שנאמר (אני ה' אשר הוצאתיך מאר כשדים) [אתה הוא ה' האלהים וגו' והוצאתו מאר כשדים] (נחמיה ט ו'), ליצחק מן השחיטה, שכן הוא אומר אל תשלח ידך אל הנער (בראשית כב יג), ליעקב מן המלאך, שנאמר המלאך הגואל אותי מכל רע (שם מ טו), משה מחרב, שנאמר יוצלני מחרב פרעה (שמות יח ד), ישראל מן הים, שכן הוא אומר (בוקעים לפני משה) [בקע ים ויעבירו] (תהלים עח יג), וכן מכל דבר, ומן הצליבה איני יכול:

ויתאפק המן ויבא אל ביתו. ביוסף כתיב ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ טז):

ויבא את אהביו וגו'. מיד הביאה את אהביה, והוא היה בבית אהובתו, אמר המושל יצא בעלך ליקרע פוק לקומו, שכל עובדי אלילים בני זימה ובני זנות כעגלות נוסלות זו את זו, אבל בנות ישראל משולות כרחל, שנאמר כי אם כבשה אחת קמנה וגו' (ש"נ יג ג), ובנות עובדי אלילים משולות כעגלה, אחד אומר לחבירו מנמלת העגלה, שלי עמך היום, ושלך עמי למחר, וכן אמר שמשון לפלשתים, לולא חרשתם בעגלתי (שפטים יד יח), אף אשת המן היתה חוזרת אחר אהביה, שכן הוא אומר ויבא את אהביו ואת זרש אשתו, ובת קול יוצאת וצווחת מה בידך הנדולה הזאת, למחר אותו האיש יהיה נצלל, שכן הוא אומר אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך וגו', וכן הוא אומר באותו האופה אף אני בחלומי (בראשית מ טו), ונצלל:

זבל זה איננו שוה לי וגו'. איני ערב לי מה שאני אוכל ושותה, למודים הם הרשעים שאוכלים ואינם שביעים. וצדיקים אוכלים מעדינים ונפשם שביעות וכן הוא אומר צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר (משלי יג כה), אמרה לו זרש אשתו מה מלכו של זה, אמר לה יהודי הוא, אמרה לו לך ולא לך, הרבה היו עמוקין שהן משולין כאבן נפלה עליה אדם נשבר, נפלה על האדם מוציאה מוחו, א"ל אף אילו מאבד אני את כל אשר לי מאבד אני אותו, אמר לאהוביו מה אתם אומרים, אמרו לו אהביו אל תשמעו לו, אלא (*קנו) יעשו עין גבוה חמשים אמה, והקב"ה צווח לו לא יהא קלוסין לו, ומה אני עושה לאברהם, והוא עומד עליהם תחת העץ, (בראשית יח ו) ומה אני מפיים למשה, ויורוהו ה' עין (שמות יז כה), והוא אומר לי לצולב למרדכי, ואני מביא לך עין (לחמן) [לחמן] תחתיו, ולקח הכהן עין ארז (נחמיה יט ו), וכן הוא אומר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ (ויקרא כג מ), עמד המן והסכים על דבריו של משה, א"ל הקב"ה אילו לקחתם האנשים ולא הנשים, או הנשים ולא האנשים, היתה אוסרת מה איכפת לעולם, והרי קנה רחמים, אלא לקחת האנשים עם הנשים, הקמנים עם התינוקות, אין מלאכתך מצליח, זמנו אל תפק הסוררים אל יורמו לבו מלה (תהלים קמ ט), הלא מלפניך היה יעקב מתיירא, ואמרת לו אל תירא [עבדי] יעקב (יעשיה מד ג), כשבאו למדי נמסרו להריגה, וקשרו מספר, והוא אומר אל תיראו שבשעה שגשבעתי ליעקב שאיני עושה כלייה מכניו, שנאמר גם בימים ההמה נאם ה' לא אעשה אתכם כלה (ירמיה ס יח), אני למוד להיות אומר לך ולא אעשה לך, ומוכר אותך וחוזר בי, שכן הוא אומר והוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנו (נחמיה כג כט), (קנו) והיה המן חוזר ומבקש קורה של ג' אמה ולא מצא, אלא שלה לבנו פרשגדתא (קנה) שחיה הגמון

הערות ותקונים

(קנה) ללמד בו אדם דיסקיאה פלניא. זה לא נמצא בליקוט שס, ומתחיל בכוף רמז תתנ"ו ומה ראה ללמדו נמאמר שאתר זה, וכמאמר ח"ן לו שחר, כי מה הכוונה ללמוד בו אדם דיסקיאה פלניא בעבור זה ללבו, אצל כדור לדעת כי המלות נשתבשו ונתלקת לשתיים ויש להחזירה ולעשותה מלה אחת דיסקפלינא, והיא המלה המובאת בערוך ערך דסקפלין בשם ילמדו הפולח הזה יודע ימוסי ודיסקפלינא שלי פ' תרתי ומוסרי, וכתב המוספי בלשון רומי disciplina מוסר ולימוד, וסם בכלל הסוטה ללמד בו אדם דיסקפלינא תורתי ומוסרי: (קנו) ומה ראה ללמדו, מוצא בליקוט שס: (*קנו) יעשו עין גבוה ל' אמה, בליקוט בשלה רמז רנ"ו הביא ח"ל כתיב יעשו עין גבוה כו' והקב"ה צווח לא יהיה קלוסין כו'. ומעין "מדרש אסתר" וכוון אל מדרש פנים אחרים ב' וחסר בליקוט שס מן והוא אומר לי ללבו למרדכי עד והיה המן חוזר ומבקש, ובליקוט אסתר רמז אלף נ"ו הביא זה בשם "מדרש" וכוון ג"כ למדרש פנים אחרים: (קנו) והיה המן חוזר ומבקש קורה של ג' אמה. מוצא בליקוט סוף רמז תתנ"ו, ומוצא בס' מנות הלוי דף קנ"ז ע"א בשם בליקוט: (קנה) שהיה הגמון

לו

מדרש פנים אחרים נוסח ב

בקרדוניא, ונמל נמר אחד מתיבתו של נח, שהיה ארכו של נמר נ' אמה, שעשה הקב"ה אותו זכרון לעולם, שידעו דורות עולם שהביא מבול לעולם, שכן כתיב זכר עשה לנפלאותיו (מלכים קד ד), ואף כשהפך את סדום הניח זכרון, ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח (נבאש יט ט), ועד עכשיו הוא עומד נציב מלח, למה זכר עשה לנפלאותיו, שהיו הדורות (קנט) מרגיזין שבתו של בורא עולם, ועמד דריוש וקילל להמן, ונגע בו קללתו, שכן הוא אומר (ואינש די ישנא) [די כל אנש די יהשנא] פתגמא דנא יתגמח אע פן ביתיה (פארא ו יא), ועמד בלעם והסכים ואמר לו הקורה שהוא סותר מביתיה לעצמו הוא עומד, שכן הוא אומר והוא אומר ולא יעשה (נמדנר כג יט), ילכך נאמר ובבקר אומר למלך ויתלו את מרדכי עליו, ואחר כך אתה נכנס עם המלך לסעודה ואוכל ושותה וערב לך, וראה את שנאך צלוב כנגדך, ולכך שמת, וייתב הדבר בעיני המן ויעש הענין, כן הוא עושה צלוב לו ולבניו, לקיים מה שנאמר חופר גומץ בו יפול (קלמ י ח), ומרדכי מכל צרה ומכל צוקה נחלץ, לקיים מה שנאמר צדיק מצרה נהלץ ויבא רשע תחתיו (מלכי יא ח):

פרשה ו

בלילה ההוא נדדה שנת המלך, וז"ה בערב ולין בכי ולבקר רנה (מלכים ב ו), אין הקב"ה משהה את ישראל בצרה, אלא בשעה שהן קוראין אותו הוא עונה אותם, ובשביל שהיו ישראל כתייראין, מה עשה הקב"ה, נדד שנתו של אחשורוש, ובשביל כך עשה כל אותה הטובה לסרדכי, והיו ישראל מצירין בערב, והשכימו בבקר מזמרי להקב"ה, לכך נאמר בערב ולין בכי ולבקר רנה: ד"א בלילה ההוא נדדה שנת המלך, (קס) א"ר הלבו בד' מקומות נאמר בלילה ההוא, וארבעתן היו בלילי פסחים, שנים מש"ה רחל, ושנים משל לאה, לקיים מה שנאמר וללכן שתי בנות (נבאש כט טו), שתיהן שקולות זו כזו, מה שעמד מזו עמד מזו, מזו עמדו מלכים, ומזו עמדו מלכים, מזו עמדו נביאים, ומזו עמדו נביאים, ובשתי לילות של פסח נעשו נסים ע"י בניה של זו, שנאמר ויהיה בחצי הלילה (שמות יג כט), זה היה ליל פסח, ונעשו נסים על ידי משה, שהיה מבני בניה של לאה, ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' (מ"ב יט ט), ואותו לילה ליל פסח היה, שעלה סנהריב והיה רבשקה שם הלך והציץ על פתח החומה של ירושלים ושמע אותן קוראין הלל, ואמר לסנהריב לך וחזור לאחוריד, למה אלהיה של אומה זו עסוק הוא להיות עושה להם נסים בלילה הזאת, והיה מבזה על ירושלים, כשראה אותה אמר בשביל העיר הזאת הקמנה הייתי מייגע כל הצבא הזה, היה מבזה עליה, שנאמר ינופף ידו הר בת ציון (ישעיה יג), ואמר לחיילותיו לינו הלילה, ובשחרית אנו נומלין אותה אכן אכן והולכין, כנף משלי ממלאה כל ארץ ישראל, שנאמר והיה כוונת כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל (ישעיה ח ח), ושלשה עשר מסעות הלך בו ביום לבא לירושלים, שכן הוא אומר בא אל עית עבר במגרון וגו' (ישעיה יח), עוד היום בנוב לעמוד (ס"ג ס"ג), אמר לחיילותיו מחר נשכים ונמלין אותה אכן אכן, א"ל הקב"ה אין מבקשים ישינים אלא עוררין, לכך נאמר עליהם לעת ערב והנה בלחה (ס"ג יז), מה עשה הקב"ה, ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור וגו' (ס"ג לו ט), ואותו הלילה ליל הפסח היה, ונעשה הנס הזה ע"י חזקיה מבני בניה של לאה. ושנים ע"י בניה של רחל, שנאמר ויהי בלילה ההוא ויאמר ה' אל גידעון קום רד במחנה (שפטים ז ט), ליל הפסח היה, שכך כתוב והנה צליל לחם שעורים (ס"ג יג), וזה העומר שהוא קרב בפסח, ואחת בימי מרדכי, שהוא מבני בניה של רחל, לכך נאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך: ד"א בלילה ההוא. (קסא) הוא הלילה שנגלה

הערות והקוננים

בקרדוניא. הכי אררם. תרגום מה דקדקו, ועיין במדרש א"ג פרשה ה' הערה י"ג: (קנט) מרגיזין שבתו של בורא עולם. שילקוט מהניס בשבתו של בורא עולם:

[ג] (קס) אומר ר' חלבו בד' מקומות נאמר בלילה ההוא וארבעתן היו בלילי פסחים, המאמר הזה מובא בילקוט רמז אלף נ"ח: (קסא) ד"א הוא הלילה שנגלה הקב"ה. מובא בילקוט סס:

מדרש פנים אחרים נוסח ב

הקב"ה לאברהם אבינו, שכן הוא אומר ויוצא אותו החוצה (נראה שו"ס): (קסב) ד"א בלילה ההוא הוא הלילה שנעשה מלחמה על סיסרא שנאמר הכוכבים מססילותם נלחמו עם סיסרא (שופטים טו ב): (קסג) ד"א בלילה ההוא נדדה שנת אבות העולם ממערת המכפלה, שכן כתיב הילל ברוש כי נפל ארז (וגרסי' יא ב), (קסד) ואין ברוש אלא אברהם, שהוא ראש לאבות, בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן, שנאמר קול יללת הרועים כי שודדה אדרתם (שם טו ג), בו בלילה נדדה שנת כל ישראל, והיו בוכין ומספידין שנמכרו להמן למכר, בו בלילה נדדה שנת מרדכי שהיה מתיירא מפני המן, שנאמר למחר אני צולבו: ד"א בלילה ההוא. נדדה שנת מלאכי השרת, שנאמר הן אראלם צעקו חוצה (ישעיהו ג), לא נאמר שנתו של אחשורוש, אלא נדדה שנת המלך, (קסה) שנת של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכי יש שינה במרום, אלא כשישראל חוטאים כביכול עושה עצמו כישן, שנאמר עורה למח תישן וגו' (תהלים מד כז) וכשישראל עושין רצונו של מקום, הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (שם קה ד): (קסו) חמא בה גריון אמר כל בעלי שינה לא מעמו שינה כל אותו הלילה, אמרתי היתה עסוקה במעודתו של המן, מרדכי עסוק בשקו ובתעניתו, המן היה עסוק בקורתו, אמרו ישראל רבש"ע כתבת בתורה איש כי ימות וכן אין לו (במדבר כז ח), ואני להשמיד להרוג ולאבד, אמר כל הדין ממונה למאן הוא תרעא ליפתח וליעול וליסב כל מאן דבעי, באותה שעה אמר הקב"ה למלאך שמונה. על השינה בני בצרה והרשע הזה ישן על סמטתו, לך וגדוד את שנתו]: (קסז) ד"א בלילה ההוא. נדדה שנת גבריאל, שהיה מסרף לבו של אחשורוש, ספני תפלתו של מרדכי, אמר כפוי טובה, לך ושלם טובה לבעליה למרדכי, התחיל אומר מי עשה לי טובה, שלא עשיתי לי טובה, שכן הוא אומר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים וגו', (קסה) א"ר לוי בנו של המן היה (קסט) נוטרו של מלך, והיה עומד וקורא לפניו, ופתח את הספר וקרא את הכתב לפניו, וימצא כתוב, התחיל גל את הספר, וקפץ לפניו אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש, וגל את הכפר, אמר לו המלך עד מתי אתה גל את הספר, קרא מה שלפניך, אמר איני יכול לקרות, גל הספר וגמצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש, ויש אומרים לא נמצא כתוב אשר הגיד מרדכי, אלא הכתובים נקראין מעצמן, שכן הוא אומר ויהיו נקראים לפני המלך,

הערות ותקונים

(קסב) ד"א בלילה ההוא הוא הלילה שנעשה מלחמה, מובא בילקוט שם: (קסג) ד"א בלילה ההוא נדדה שנת אבות העולם. מובא בילקוט שם רמז אלף נ"ו ומובא בשם בילקוט שם' מנות הלוי דף ק"ז ע"ב: (קסד) ואין ברוש אלא אברהם, דרש ברוש כמו בראש: (קסה) שנת של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכי יש שינה במרום. מובא בילקוט שם, ובשם בילקוט מובא שם' מנות הלוי דף ק"ז ע"ב, ועיין שם שמבאר כוונת הענין: (קסו) חמא בה גריון אמר כל בעלי שינה. המאמר שהסגרתי הוספתי ע"פ בילקוט שנתחילה הביא המאמר שהוא במדרש פנים אחרים שלפנינו ואח"כ הביא המאמר מ' חמא בה גריון, ואין ספק שהיה כן לפניו במדרש שלפנינו והתעתיק השמיטו, ועיין גם בת"ש ששאב ממדרש הזה, ובעל מנות הלוי דף ק"ז הביאו בשם בילקוט: (קסז) ד"א בלילה ההוא נדדה שנת גבריאל שהיה מסרף לבו. במדרש אבא גריון באתה שעה ירד המלאך ונדד שנתו של אחשורוש וחבשו צרקק שם"ה פעמים והיה המלאך עומד על גבו ואומר כפוי טובה מעוד ועשה טובה למי עשעה עמך טובה, וזה מובא גם בילקוט שם והוא למדרש אבא גריון: (קסה) א"ר לוי בנו של המן היה נוטר של מלך, בילקוט רמז תתקנ"ז אחר שהביא מאמר אחד מן מדרש אבא גריון באתה שעה ירד המלאך, כמו שהבאתי בהערה שלפני, הביא עוד מאמר אחר וז': מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות, עשרת בני המן היו סניקדרין ^{1/3} סניקדריין של אחשורוש כיון שבאו לזכותו של מרדכי היו מדלגים והיו הכתבים פורחים מקספרא לקספרא [אלוי ^{1/3} מקספאגסרים לקספאגסרים] ובאים וטותנים לתוך חיקו של אחשורוש, והיו קורין אין כתיב כאן, אלא ויהיו נקראים, מאלהים היו נקראים, ר' יעקב בשם ר' חנינא אומר אל תתמה ומה להטיל שלום בין שנים לשבט היה הנורל מדבר, דכתיב ע"פ הנורל תחלק נחלתו, ליתן חיים לאומה שלימה על אחת כמה וכמה, וי"א אליהו זכור לטוב בא ובתן שימאל, ואין אומרים וימאל אלא לזכר האבוד שנאמר או מאל אבידה. א"ר יוסעב בן אלעאי כל אותה הלילה היה אחשורוש רואה המן על גביו וחרבו שלופה בידו ומעביר פורפרון מעליו ועסרה מעל ראשו ומבקש להורגו הוה מתער ואמר דין בחילמא או חיזותא הוה. ע"כ: (קסט) נוטרו של מלך. היא המלה

מדרש פנים אחרים נוסח ב

והיו קוראים לא נאמר, אלא ויהיו נקראים, היה הכתב נקרא מעצמו, (קע) ויש אומרים אליהו בא וכתבן, מפני מה שכן כתיב וימצא כתב, ואין אומר וימצא, אלא למה שאבד, וכיון שאבד, והיו מזכירין לפניו מרדכי, היתה שנתו באה, התחיל לומר מה כבוד נעשה לאיש הזה, שכן כתיב ויאמר המלך מה נעשה יקר וגדולה למרדכי על זה, אמרו לו לא נעשה עמו דבר, אף ישראל כשהיו מזכירין לפניו היה יושן, כיון שהתחיל לישן לעיוותיו בך, המן דופק על פתחו, אמר המלך מי הוא זה לא יבא בשלום לפני, כשישן המלך היה רואה בחלומי המן עומד והמייף בידו, והיה מבקש להרוג את המלך, והיה המן נכנס שלא ברשות, נבעת המלך משנתו, אמר המלך מי בחצר, והלא כל היום הזה מי אמר מי בחצר, (קעא) אלא שראה בחלומי שהיה המן מבקש להרוג, אמרו לו הנה המן עומד בחצר, אמר אינו הלום אלא אמת הוא, ויאמר המלך יבא, כיון שבא א"ל המלך מה לעשות לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, ויאמר המן בלבו, למרדכי הם הרשעים לומר בלבן, וכן הוא אומר ויאמר עשו בלבו (נחמיה טו ח), וכתוב האומרה (בלבה) [בלכבה] אני ואפסי עוד (ישעיה מו ח), וכתוב ויאמר המן בלבו, התחיל מתנאה למי יחפוץ המלך, מי גדול ממני, מי מכובד ממני, כל מה שאני שואל לעצמי אני שואל, א"ל אדוני המלך איש אשר המלך חפץ ביקרו יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך, ביום שמלך, וסוס אשר רכב עליו המלך ביום שמלך, ובתוך מלכות שניתן בראשו ביום שמלך, כיון ששאל הכתר נשתנו פניו של מלך, אמר זו היא שראיתי בחלומי, שהוא היה מבקש להרגני, כיון שראה המן כן, לא הזכיר את הכתר, חזר ואמר ונתון הלבוש והסוס וגו', א"ל המלך לך ועשה כן למרדכי היהודי, אותה שעה נבהל המן, וגרם לו מיתה, עליו אמר שלמה עיונותיו (ילכדו) [ילכדנו] את הרשע ובחבלי (חטאתיו יתבדך), [חטאתיו יתבדך] (משלי ה כג), היה כבר שהיה שואל לעצמו ולנפשו, ולא שאל אלא למרדכי, על המן אמר דוד חמאת פימו דבר שפתימו וגו' (תהלים עו יג), ועל מרדכי כתיב ימלא ה' כל משאלותיך (שם כו), א"ל אדוני המלך (קעב) הרבה מרדכי יש בגוים, א"ל היושב בשער המלך, א"ל הרבה מרדכי ישנו בעולם, א"ל מרדכי היהודי, א"ל בבקשה ממך אל תעשה אותי שחוק בכל המדינות, האיש הזה שאתה רוצה לכבדו שונאי הוא (קעג) שירדתי עמו בפרובינסיים, ואינו ראוי לכבוד בכבוד הזה, והצליב התקנתו, ובאתי ונכנסתי לשאול אותו ממך, ושלחתי כתב לכל האחדשרפנים והפחות. ואת מבקש לגדל את מרדכי עלי, א"ל המלך עד מתי אתה מרבה שיחה לפני, אותה שעה הלך המן לבית גנזי המלך, ונטל הלבוש וגדולי המלכות עמו, ומשך את הסוס עמו, ובא מבשר את מרדכי, א"ל מה אתה יושב, הרי נכנס המן לשאול איתך כון המלך לתלות אותך, אותה שעה הלך מרדכי וחילק את החכמים לצד אחד, והתלמידים לצד אחד, ויונקים הלוצי שדים, תלמידים קרועי בגדים, נשים שערן סתור, בנייהם כבני צאן שמנעו סתן הלב, והיו בוכין ומספידין על מרדכי ועל נפשותיהן, והן היו אומרים עד מתי אלהים יחרץ צר (תהלים עז י), הוא ששמואל אמר לשאול שראה בנבואה מספר הזה, ויאמר שמואל ומה קול הצאן הזה באזני (ש"א טו יד), ושמע הקב"ה את תפילתן ואת תפלת מרדכי, ועליהם אמר דוד כי רנע באפו היים ברצונו וגו' (תהלים לו י), א"ל לוי כשראה מרדכי את המן שהיה מושך הסוס היה מתיירא, אמר כך שאלני למרססני במס, ראה אותו כך (קעד) ובפקלמור עמו, ואמר מרדכי לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה כתבת בתורתך ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג), מה מועיל לפניך אם יחרגני זה הרשע, והוא

הערות ותקונים

המלה הכומית Notarii שפ' סופר: (קפ) וי"א אליהו נא וכתבן. זה מונח בילקום ומונח במוטא הלי דף קי"ט ע"א בשם הילקום, וע"ש מה שכתבנו: (קעא) אלא שראה בחלומי. מונח בילקום שס: (קעב) הרבה מרדכי יש בגוים. לדעתי המאמר מכוסה ויש לתקן ש"ל. א"ל אדוני המלך הרבה מרדכי יש בגוים, א"ל למרדכי היהודי, א"ל הרבה מרדכי יש בעולם [בין היהודים], א"ל היושב בשער המלך. ויעין לעיל במדרש אגד גריון ספדס ו' הערה י"ב הוספה דומה לזו בכ"ס פארמא: (קעג) שירדתי עמו בפרובינסיים, פ"י בל"י שלומים: (קעד) ובפקלמור עמו. פ"י בל"י Spietator ממנה להרוג מתייבית מיתה

מדרש פנים אחרים נוסח ב

יהיה משתבח, באותה שעה אמר מרדכי איה חסדך הראשונים (ה') [ארני] נשבעת לדוד באמונתך (תהלים טז ז), ואחר כך אמר תהא מיתתי כפרה על כל עוונותי, כיון שקרב המן אצלו, אמר לו אתה יושב וריבונך ומרך הורג אותי, שנצחו שקליך לעשרת אלפים ככר כסף דילי, אמר לו מרדכי אתה בקשת לבטל מה שאמר דוד הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאורני שמחה (תהלים ל יג), אמר לו המן הסר את שקך ולבוש את הלבוש הזה, ורכוב את הסוס הזה, אמר לו שומע שבעולם אני יושב על האפר ונופי מנוול, ואני לובש מלכות, אני לובש עד שתרחיצני ותספרני, הלך ובקש ספר ולא מצא, התחיל עומד והיה מנלחו, שכן הוא אומר ויספר המן, ביקש להרחיצו (קעה) ולא היה שם פרימיים, ושם המן את המרחץ, אמר רבי לוי איפשר לדברים הללו, כל חכם שדורש שלא כהוגן כנביא מתנבא שקר, וכן הוא אומר ונשאו את עונם כעון הדורש כעון הנביא יהיה (יחזקאל יד י), ואמר לו מרדכי כתיב בתורה שקן תשקצנו (דברים י ז), משהרחיצו, א"ל רכוב על הסוס, א"ל מרדכי ברכי כשלו מצום, ובשרי כחוש משמן (תהלים קט כד), שהתעניתי עליך ועל ביתך, ואין בי כח לישב על הסוס, השפל במותיך, ואירוך עליהן, ואבוא על הסוס, מיד כרע המן לפני מרדכי, ונתן מרדכי רגלו על צוארו של המן, ונגע פיו של המן לארץ, אמר מרדכי הבטיחנו הקב"ה כשאנו עושין רצונו כתיב אשריר ישראל מי כסוך וגו' ואתה על במותימו תדרוך (דברים לג כט), כשעלה מרדכי על הסוס, היו הכל מקלסין לפניו, ואבוקות דולקות כנגדו, והוא אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו (תהלים קיח ב), עד שהוא גומר כל הפרשה כולה, והן עונין אתריו, א"ל לוי המן קרא ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, וישראל עונין לא המלך שבארץ, אלא המלך שבשמים, בתו של המן הציצה בעד החלון, וראתה אותו באותו קלון ונפלה וסתה:

וישב מרדכי אל שער המלך. (קעו) א"ל לוי כל שהוא עומה השק ומתענה, אינו מעביר את השק מבשרו עד שיעשה לו הקב"ה מה שהוא מבקש: וישב מרדכי אל שער המלך. (קעז) לשקן ולתעניתו, והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש, (קעה) ובידו ארבע מלאכות בלן וספר וגוליד וכרוז:

אם מורע היהודים. (קעט) אמרו אין אומה עולה במעלה שנייה, או עליונים או תחתונים, התחיל לעשות אין אתה יכול לעמוד בפניו, אמרו לו אוהביו כשאמרנו לך בראשונה לעשות צלוב, היינו סבורים שהוא מבני אדם (קפ) שאינם מזכירים להקב"ה, עכשיו אם מורע היהודים מרדכי, אם מאותה אומה שנפלו לכבשן, ומאותן שנפלו לבור, ומאותן שנמלטו מן האומות, לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו:

קפא עודם מדברים עמו. אמרה אסתר יודעת אני (קפב) שהוא דוכסין ובניו איפייטון בכל העולם, אלא עד שלא יכתוב להון אינורות וימרדו על המלך, עד שכלו מסורף: עודם מדברים עמו וגו' ויאמר המלך גם ביום השני וגו', ובשביל שא הגידה לו את עמה ואת מולדתה כעם עליה:

מי הוא זה ואי זה הוא. אמרה לו אדוני המלך אינו אדם אחר, אלא איש צר ואויב, (קפג) צר לעליונים ואויב לתחתונים, צר לאומות ואויב לבניהם, באותה שעה עלתה חמתו של מלך, והיה השטן סבער בו, ויירד לניגת הכיתן, והיה נדמה לו כאילו בנוי של המן מקצצין את האילנות, וכיון שראה המלך שהיו מקצצין את האילנות,

הערות ותקונים

מיחה למלכות: (קעה) ולא היה שם פרימיים. מלשון עדין לא צנה לה פריבטאות, עיין פרוך: (קעז) א"ל לוי כל שהוא ששה הסק וכו'. במאמר הזה מובא גם לעיל במדרש אגדה גריון: (קעז) לשק ולתעניתו. לעיל בא"ל שם: (קעה) ובידו ארבע מלאכות. לעיל בא"ל: (קעט) אם מורע היהודים. מובא בילקוט רמז אלף נ"ח, ובפעל ממות הלוי דף קס"ה ט"ב הביא זה בשם בילקוט: (קפ) שאינם מזכירים להקב"ה. בילקוט מן המיחדים להקב"ה: (קפא) עודם מדברים עמו. מובא בילקוט שם: (קפב) שהוא דוכסין ובניו איפייטון. בילקוט שהוא ובניו דוכסין ואיפייטון, ז"ל ואסתרמלך: (קפג) לר לעליונים. מובא בילקוט שם, ובמאמר שלפניו בילקוט שם כי אין להר שום צנח המלך אמר לו ר' זה כו' הוא מנמרה מניח ט"ז ט"א: ולאמר

מדרש פנים אתרים נוסח ב

למ

הייתה חמתו בוערת בו, והיה הן עומד ומתחנן לפני אסתר המלכה ומבקש על נפשו, אסר המלך ויוג אוטו עס אסתר שיהרג אותי, עד שהמלך נכנס בא המלאך ורחפו על מיטתה של אסתר, שהייתה יושבת עליה, שכן הוא אומר הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, ועל אותה שעה נאמר ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים אותו (משנ' עז' י):

(קפד) ויאמר הרבונה. הרבונה שונאו של מרדכי היה ומחייב להפן, עליו נאמר (קפה) נפל שור רבו שוחטיו, אסר הרבונא וכי רעה זו בלבד עשה לך, הוא היה עם בגתן ותרש באותו עצה, תדע לך שכן היה שכשהודיע מרדכי הדבר שטמון היה הנהש בקיטון, מיד שוטמו והכין לו צליב, והרי הוא בביתו של הן, מיד אסר המלך תלוחו עליו, הה"ד ישוב עמלו בראשו ועל קדקדו חמסו ירד (תהלים י"ז), וכתוב וגולל אבן אליו תשוב (משנ' טו כז), גולל אבן זה ביתו של יעקב, שנמשל כאבן, שנאמר ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן (בראשית כ"ג), אליו תשוב, זה הן, שזועזע את האבן ושבח אליו: (קפו) אמרו חכמים שהעץ של הן של ארז היה, שהשליך הן גורלות על הגפן ולא השלימה בידו, אמר ישראל נמשלו בו, שנאמר נפן ממצרים תסיע (תהלים ע"ב), השליך על הזית ולא עלתה בידו שישראל נמשלו בו, שנאמר זית רענן יפה פרי תואר (יחזקאל י"א טו), השליך על התפוח ולא עלתה בידו, שמיני נמשלה בו, שנאמר תחת התפוח עוררתך (ש"ס"ח ט), השליך על הרימון ולא עלתה בידו, לפי שהחכמים נמשלו בו, שנאמר הנצו הרימונים (ש"ס"ח י"א), השליך על התמרה ולא עלתה בידו, שבו נמשלו חנניה מישאל ועזריה, שנאמר אעלה בתמר (ש"ס"ח ע"ב), השליך על האנו ולא עלתה בידו, שבו נמשלו כנסת ישראל, שנאמר אל גנת אנוז ירדתי (ש"ס"ח א), השליך על הערבה ועל ההדס ועל האתרוג, ולא עלתה בידו, שהם פרקליטין לישראל, שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים ונו' (ויקרא כ"ג ט), השליך על הקנה, א"ל הקב"ה שומה נמשלו ישראל כקנה, שהוא עומד במים והולך עם כל רוח ורוח, ואעפ"י שהמים קשים, הקנה עומדת במקומו, כך ישראל הולכין עם כל אומה ואומה, שנאמר כאשר יגוד הקנה במים (מ"א י"ד טו), והוא במקומו עומד, ובני אשור נמשלו כארז שהרוח שוברתו, שנאמר אשור ארז בלבנון (יחזקאל לא ג), הרי קורה של ארז מוכנת לך ולבניך משישת ימי בראשית, שנאמר ויתלו את הן על העץ אשר הכין למרדכי, וחמת המלך שכבה חמת של מלך מלכי המלכים ואין צריך לומר וחמת המלך שכבה:

הערות ותקונים

(קפד) ויאמר הרבונה. מובא בילקוט שם וס' מנות הלוי דף קע"ג פ"א בשם הילקוט, והמאמר שלפניו בילקוט שם ו"א בנחותה שעה נא אליהו, הוא מפדר"א פ"ב: (קפה) נפל שור רבו שוחטיו. בילקוט שם נפל שור הבא שוחטין, אולי ש"ל הכל שוחטים או כמו שהוא לפניו רבו שוחטיו: (קפו) אמרו חכמים. המאמר הזה מובא בילקוט ברמז אלף נ"ד בש"ל הפיל סור הוא הגורל, והוא ממדרש שלפניו, ועוד הפעם מובא זה המאמר בילקוט ברמז אלף נ"ס ד"ה ויתלו את הן, בסגנון אחר, והוא ממדרש אבא גרין בקצת שיעויים, והני להעתיק פה את דברי בילקוט וז"ל: ויתלו את הן קרא הקב"ה לעמים אמר מי ראוי מכס שיתלה הן עליו, תאמנה אמר ממני היו מביאים ביכורים וגמלנו כי ישראל שנאמר כביכורה בראשונה ונו', נפן אמר נפן ממאמר, רמון כפלה הרמון, אנוז אל גנת אנוז, אתרוג וכל ד' מינים ולקחתם לכם, תפוח כתפוח בעני' הישר, ארז כארז בלבנון ינסה, בנחותה שעה קפץ קוף לפני הקב"ה אמר רבון העולמים כל מה שנבראת בעולמך לכבודך בבראת ואלי כלל כבר מאלו להם זכות שלא להם נבראו, ואני למה אני בעולמך, אלא יתלה קוף בן קוף על הקוף, יבא מין אלל מין, דכתיב והיו עמים משרפות סיד, וכתיב ונלעלל כקוף מונד בלוס, מיד קבל ממנו הקב"ה והלאוהו עליו ובניו עמו, בנחותה שעה קרא אותו רשע לעבדיו לפתגור הנגר ולנעל גור ואמר להם בחרו לי עץ גבוה חמישים אמה כדי שיראה בכל המדינה, אמרו לו היכן נמצא עץ של חמישים אמה, אלא צבירם שלך, מיד עמד והכריע הכסדרה שלו וגמלו קוף מונד משם והביאיהו. ומפני מה החמישים אמה, כדי שיתלה הוא וישרה בניו עליו. ב"ה ואלה היכן היו לולבים בו, הן לכל אחד ואחד ג' אמות וזרת, הרי לעשרה בינים ל"ה אמות, וג' אמות וזרת להמן עממו, ובין נבלה לנבלה ארץ ואכזב, הרי מ"ה אמות וזרת, הרי שנשמן תחת הארץ, ושתי אמות וזרת שבתיו מן הארץ בעד הנבלה שלא יבא הכלב או חיה ויחבל מהם, הרי מ"ה אמות, ואמה אחת הניחו על ראשו של המן הרשע שלא יבא העוף ויאכל ממנו הרי חמישים אמה, וכיון שהכריע

מדרש פנים אחרים נוסח ב

(קפז) **איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי**. אמר ישעיה במסרם תחיל לדה וגו' (ישעיה סו יז), אומנתו של הקב"ה אינו דומה לאומנות של בשר ודם, שהוא רואה את המכה (קפה) ומתקן את הרמיה, עד שלא הביא (קפמ) את המבול התקין את נח, שנאמר נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (בראשית טו י), מה היה מתוקן לדבר, כיוצא בו אחד היה אברהם (יחזקאל לג כד), מתוקן היה לקנות שמים וארץ, שנאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ (בראשית יד יב), כיוצא בו וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים (שמות כ כג), ומי מתוקן לנואלן, ומשה היה רועה (שם כג ה), כיוצא בו ויגש הפלשתי השכם והערב (ש"א יז טו), ומי מתוקן להרנו, ודוד בן איש אפרתי היה (שם טז יג), ואומר רועה היה עבדך לאביו בצאן (שם טז לה), ואף כאן עד שלא עמד המן העמיד הקב"ה נואלם, שנאמר איש יהודי היה :

יודי אומן את הדסה היא אסתר בת דודו וגו'. לקיים מה שנאמר במסרם תחיל לדה וגו' (ישעיה סו יז), וכן לעתיד לבוא, את מוצא ביום שחרב בית המקדש נולד הנואל, הוא שכנסת ישראל אומרים אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בהושך ה' אור לי (עמוס ז ח), [כשחשבתי שאני יושב באפילה, שנאמר במחשכים הושיבני כסתי עולם (איכה ג יג), שם צוה לי אורה, שנאמר ה' אור לי], ושם במדינה הנואל והננאל נתונים שם, שנאמר שם ירעה ענל ושם ירבץ וכלה סעפיה (ישעיה סו י), וכן הוא אומר משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה (מלילה) [מליל] (ישעיה כ"ה ה), וכן הוא אומר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה (ישעיה סג ה), לקיים מה שנאמר איש יהודי :

ד"א איש יהודי. (קצ) וכי היה משבט יהודה ולא משבט בנימין היה, שנאמר איש ימיני, מה ראה הכתוב שקראו יהודי, אלא שירדו השבטים למצרים אצל יוסף, וראה בנימין עמם, ונתן הגביע באכתחת בנימין, ונמצא באכתחתו, ואמר האיש אשר ימצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד (בראשית מד יז), א"ל בבקשה ממך כבר יש בידו רעה אחת, שאמרתי לאחי לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לו יז), וזאת תביא לי ותחזור לאותה רעה, לאחי מכרתי, וזה נמלתי מאבי ההחזירו אצלו, ואת נוסלו לעבד, אין לי עמידה לא לפני הקב"ה, ולא לפני אבי, הייב אני להיות עבד שמכרתי את יוסף אחי, בדין הוא שאעשה עבד תחת, וכן הוא אומר ועתה יושב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני (שם מד ג), למה כי עבדך ערב את הנער מעם אבי וגו' (שם טז ג), ואמר שלמה בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך (משלי ה ה), א"ל הקב"ה אתה מסרת נפשך לעבד תחת בנימין, תיך הנואל שעתידי לעמוד לישראל, לשמך אני כותבו, לךך נאמר איש יהודי :

ד"א איש יהודי. (קצא) וכי משבט יהודה היה, ומה ראה לתלות ביהודה, א"ר לוי כשמרד אבשלום על דוד, ויצא דוד בורח מלפניו, שנאמר ויאמר דוד אל העם קומו ונברחה (ש"ס טו יד), קדמו שמעי והיה אומר דברים של צרה, והיה מרגמו באבנים, שנאמר והנה משם יצא איש) [איש יוצא] (קצב) ממשפחת (בנימין) [בית שאול] ושמו שמעי בן גרא יצא [יצא] ומקלל (ש"ס טו ט), וכתוב כה אמר שמעי בקללו צא צא איש הדמים ואיש הבליעל (שם טז י), ראה דברים קשים שהשמיעו באותה שעה איש הדמים ואיש הבליעל, מה היית אומר, אין חסא נתבע ליפרע ממך, יעבור אדם עבירה,

הערות ותקונים

שהחריב אכסדרה שלו ונטל את הקץ מדד נספו עליו, הסיב לו גנרילן ואמר נאה לך העץ מוכן לך משעת ימי בראשית (ש"ס ט"ז). ועיין גם במדרש אסתר פ"ט אות ג': (קפו) איש יהודי. פה מתחיל עוד הפעם דרש על איש יהודי (בפרשה ג') ונרשם בכ"י, "פנים אחרים", והמאמר הזה מונח בבית המדרש לז"ס והוא ממדרש שלפנינו ואינו מונח בילקוט: (קפה) ומתקן את הרמיה. בבית המדרש שם נעשות את הסריה: (קפמ) את המבול. בבית"ד שם נעשות את המכה: (קצ) ד"א איש יהודי. וכי היה משבט יהודה. מונח בילקוט רמז תתנ"ב ד"ה ד"א איש יהודי, וכן הוא במדרש אחר בבית"ד שם: (קצא) ד"א איש יהודי וכי משבט יהודה היה. מונח במדרש אחר בבית"ד שם לז"י: (קצב) ממשפחת בנימין. תקנתו ממספחת בית שאול,

מדרש פנים אחרים נוסח ב

וכתיב על פנקס שלו, ועבשיו השיב ה' (עליך) [עליך ה'] את כל דמי בית שאול (אדוניך) אשר מלכת תחתיו ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך והנך ברעתך כי איש דמים אתה (ס' ס' נ), ולא די לו שדיבר וקילל, אלא יסקל באבנים את דוד ואת אנשיו, בוא וראה צדקתו של דוד וענותנותו, שא"ל אבישיו למה יקלל הכלב המת את אדוני המלך אעברה נא ואסירה את ראשו (ס' ס' ס), א"ל דוד מי שנתפקד מן הקב"ה לכבדני הוא רודפני וזה לא יקללני, שנאמר הנה (זה) בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי (ס' ס' ה'), למה שמר אני חייב להקב"ה, והוא נובה ממני, הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה' (ס' ס' ס), כשנהרג אבשלום בא שמעי והיה מבקש ממנו מחילה, ינפל לפניו וא"ל אל יחשוב אדוני העון, כלום הקב"ה מבקש מבריותיו אלא שיאמרו חמאנו, שנאמר הנני נשפט אותך על אומרך לא חמאתי (יחסי כ ל), אני מודה בי שחמאתי, והנה באת היום ראשון לכל בית יוסף (ע"כ י' כ), אמר לו אבישיו התחת (כן) [זאת] לא יומת שמעי וגו' (ס' ס' כ), ויאמר דוד מה לי ולכם בני צרויה [כי תהיו לי היום לשמן] היום יומת איש בישראל (ס' ס' כ), כי עשה ה' תשועה גדולה בישראל, והוא ממשפחת בית שאול, לא יומת איש בישראל: (קצנ) ד"א שאמר הנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף (ע"כ י' כ), והוא אינו אלא מבנימין, ולמה אמר מיוסף, אלא מה יוסף נמלוהו אחיו רעה, והוא גמל להם טובה, שנאמר ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת מפכם וגו' (בראשית כ כ), לכך אמר ראשון לכל בית יוסף: (קצנ) ד"א היום יומת איש בישראל (ע"כ ס'), אמר דוד ברוך הקודש איש אחד יעמוד ממנו, ועתיד הקב"ה לעשות תשועה גדולה על ידו ובזכותו, ונקרא איש יהודי, אמר הקב"ה לדוד, אתה הצלת לשמעי שלא ימות בשביל שיוולד הצדיק, על שבמך אני כותבו, שנאמר איש יהודי וגו', עליו נאמר זכר צדיק לברכה (משלי י'), זה מרדכי, ושם רשעים ירקב (ס'), זה המן:

(קצנ) ד"א איש יהודי וגו'. וז"ל כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתו כי ברכה בו (ישעיה ס' ס'), כשם שאמר דוד היום יומת איש בישראל, ולא הניחחו להשחית זרע ישראל, כן אעשה למען עבדי, לבלתי השחית הכל (ס' ס' ס): (קצנ) ד"א איש יהודי. עליו נאמר מה שהיה הוא שיהיה (קלח א ס'), מה הגאולה נעשית על ידי איש יהודי, כך עתיד לעשות, שנאמר כה אמר ה' [צבאות] בימים (ההם) [ההמה] אשר יחיוקן עשרה אנשים [מכל לשונות הגוים והחיוקן] בכנף איש יהודי וגו' (זכריה ח כ):

(קצנ) ד"א איש יהודי. למה נקרא איש יהודי, (קצנ) א"ר יוסי בשעה שעשה אחרורו את המשתה, נכנסו כל היהודים עמהם, ואכלו תבשילי גוים, שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך וגו', ומרדכי לא אכל עמהם ולא שתה, לכך נקרא איש יהודי:

אחר הדברים האלה גדל המלך אחרורו וגו'. וז"ל בפרוח רשעים כמו עשב (תהלים כ' נ), לא נמשלו רשעים אלא כמו עשב, שנאמר אחריב הרים וגבעות וכל (עשבכם) [עשבם] אוביש (ישעיה מג טו), וכן הוא אומר גלה חציר (משלי כ' כ), אלו רשעים, ונראה דשא (ס'), אלו הצדיקים, וכל זמן שהרשעים בעולם, אין הצדיקים נראין, שנאמר בקום רשעים יסתיר אדם (ס' כה כח), אלו הצדיקים שנקראו אדם, שנאמר אדם אחד מאלף מצאתי (קלח ז כ), ואומר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל ל' ל), ונאספו עשבות הרים (משלי ס'), אלו הגוים, אויביהם של ישראל, יפה אמר דוד בפרוח רשעים

הערות ותקונים

וגם צביהמ"ד ס' מונח לשון הכתוב נפשו: (קצנ) ד"א שאמר הנה באתי. מונח צבית המדרש ס' ז' כ"א: (קצנ) ד"א היום יומת. אמר דוד ברוך הקודש. מונח צבית המדרש ס', וצביהמ"ד ס' ולא הניח שמשחית ז"ל ולא הניחו להשחית, נס הסיוס כך אעשה בימי מרדכי שלא לשחית זרע ישראל, ז"ל כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית את הכל, והוא לשון הכתוב ישעיה ס' ח': (קצנ) ד"א ז"ל כאשר ימצא התירוש. מונח צבית המדרש ס': (קצנ) ד"א עליו נאמר מה שהיה. מונח צלקוס רמז התק"צ ומונח צבית המדרש ס' ז' כ"ב: (קצנ) ד"א איש יהודי למה נקרא איש יהודי. מונח צביהמ"ד ס': (קצנ) א"ר יוסי.

מדרש פנים אחרים נוסח ב

כמו עשׂב (תהלים כג ח), מה העשׂב הזה כשהוא קמץ אין אדם יודע מה הוא, אבל הקוצים מיד יודעים מה הוא, ומיד כשהוא מתגדל הקוצים נראין, כך אמר הקב"ה אני מכיר הרשעים ממעי אימותם, מה הם עתידין להרשע, שנאמר וזרו רשעים מרחם וגו' (תהלים נד ד), כן הקב"ה אומר למנהיב וצאתך ובוואך ידעתי ואת התרגוז עלי (ישעיה לו כח), אמר הקב"ה אם הורגן כשהם קמנים, נתתי פתחון פה לבאי עולם שהם אומרים אחרי מה שהוא רוצה לעשות עשה, ואין אחר שמוחה בידו, כשם שנאמר וכמצביה עבד בחיל שמיא (ובדירא) [ודאר] ארעא ולא (אינש) [איתי] [דימחה] (די יסחה) בידה וימיר ליה מה (את עבד) [עבדת] (דניאל ד ג), אמר הקב"ה מכיר הייתי לנמרוד ותליתי לו עד שיפיל את אברהם לכבשן האש, מכיר הייתי לעשו ותליתי לו עד אשר יאמר יקרבו ימי אבל אבי (בראשית כו מה), מכיר הייתי ללבן ותליתי לו עד שאמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע (שם לא כט), מכיר הייתי לפרעה ותליתי לו עד שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו (שם כו ב), מכיר הייתי לנבוכדנצר ותליתי לו עד שאמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד יד), וכן הוא אומר (מאן) [מן] הוא (אלהא) [אלה] דישובינכון מן ידי (דניאל ג טו), מכיר הייתי את. המן והייתי יכול להורגו עד שהוא קמץ, ותליתי לו וגירלתיו בעולם, להודיע לכל באי עולם מה רשעו, לקיים מה שנאמר בפרוך רשעים כמו עשׂב, ומי הודיעו גדולתם של אלו, וייצצו כל פועלי און להשמדם עדי עד ואתה מרום לעולם ה' (תהלים סז):

ד"א אחר הדברים האלה נידל המלך וגו'. זש"ה (דומו) [רומו] מעט ואיננו וגו' (איוב כד כג), ואומר (ועמל שפתימו ואינמו) [עמל שפתימו יכסימו (תהלים קמ י)], ואומר ימיטו עליהם נחלים באש (יפלו) [יפילם] במהמרות כל יקמו (שם סז טו):

ד"א אחר הרברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן וגו'. עליו נאמר אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיעו כגללו לנצח יאבד, (איוב כו ז), אם יעלה לשמים שיאו וינשאהו, וראשו לעב יגיע, כסאו של רשע, ואין ראש אלא כסא, שנאמר ויעש המלך כסא שן גדול וגו' ושש מעלות לכסא וראש עגיל לכסא מאחוריו (מ"א י"ז ט): **ד"א** וראשו לעב יגיע, זה מרדכי שבתפילתו ובהסתתרו איבר המן הרשע, שנאמר גול (אל) [על] ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה והוציא כאור צדיקך ומשפטך כצהרים (תהלים לו כו): ומרדכי יצא מלפני המלך, ליהודים היתה אורה ושמחה. כגללו לנצח יאבד, אלו אוהביו של המן וורש אשתו, שנאמר ויבא את אהביו ואת זרש אשתו ויספר להם המן את כבוד עשרו וגו', אחר שאמר להם כבוד עשרו וגדולתו, מה אמרו לו, יעשו עץ גבוה חמישים אמה וגו':

בליילה ההוא נדדה. והכתוב צווח זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו, כי רגע באפו חיים ברצונו וגו' (תהלים לו י), סוף הדבר נתפש בקלון, ואמר לו קח את הלבוש ואת הסוס וגו':

וישב מרדכי אל שער המלך. והכתוב צווח ברעתו ידחה רשע והוסה כמותו צדיק (משלי יד ג): **ויספר** המן לזרש אשתו ולכל אוהביו. מה אמרו לו אם מזרע היהודים מרדכי, אמרו חכמים בראשונה אמרו אוהביו, ובאחרונה אמרו חכמיו, שאמרו דברי חכמה, כי נפול תפול לפניו, מפלתן של רשעים אין להם עמידה, שכן כתיב נפלה נפלה בבל (ישעיה כה ט), אבל הצדיקים אע"פ שנופלים הן עומדים, שנאמר כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים (באחת יכשלו) [יכשלו ברעה] (משלי כד טו), וכן כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו (תהלים לו כד), וכן אל תשמחי אויבתי כי נפלתי קמתי (מ"ב ח), אבל הרשעים נופלים ואינן עומדים, שנאמר כי נפול תפול לפניו. אחר שאמרו לו הדבר הזה מיד נחטף, שנאמר עודם מדברים עמו וסריסי המלך הגיעו ויבהילו את המן וגו', לקיים מה שנאמר רואיו יאמרו איו (איוב כו ז), ואע"פ שנתגדל ונתנאה, זכות מרדכי הפילו, לקיים מה שנאמר אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד רואיו יאמרו איו: (קצט) כתיב

הערות ותקונים

נביהנ"ד א"ר אסי: (קצט) כתיב אחר הדברים האלה למה היו כורטים. מונח בילקיס רמו אלף כ"ד ד"ס וכל

מדרש פנים אחרים נוסח ב מא

אחד הרברים האלה גדל המלך אחשורוש וגר וכל עבדי המלך אשר בשער המלך כורעים ומשתחיים להמן, למה היו כורעים ומשתחיים לו, יש אומרים (ר) נתן אלהיו על לבו, וכך היה מהלך ומתהדר בלבו לומר אם ישתחוה לו מרדכי נמצא עיבד ע"ז, לכן נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: ד"א ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. אלא אמרו חכמים מרדכי היה משבטו של בנימין, והוא אומר לבנימין אמר יידי ה' ישכן לבשמו עליו (דברים לג יב), הרי שהיתה השכינה שרויה אצלו, (רא) אמר מרדכי אני איני יכול להחניף דרשע, שאני מעון (רב) עגנום של מלך, ואיפשר לי להשתחוות לו, אלא שלא יזיל השכינה השרויה אצלי על כתפיי, לכן נאמר ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, אמר הקב"ה הכתבתי כי לי תכרע כל בוך תשבע כל לשון (ישעיה סג ג), וכן כתוב לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא היה (מלכים כג נה), ורשע זה רוצה שיהיו כורעין לפניו, לרעתו עושה את החטא הזה, והכתוב אמר חמאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם מוב (משלי יג כה), חמאים תרדף רעה, וכל כך למה, שהקב"ה דן לכל אדם לפי מעשיו, שנאמר אני ה' הוקר לב (ובוחן) [בוחן] כליות (לתת) [ולתת] לאיש כדרכיו (ובפרי) [כפרי] מעלליו (ויחסי י"ז), וכן אמר אליהו לכן אנשי דבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול, למה כי פועל אדם ישלם לו (איוב לג יב), ולא להמן בלבד שלם הקב"ה, אלא לכל מסייעיו, שנאמר ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלום בהם ונהפוך הוא (אמר פ ב), ועליהם נאמר כעל גמולות כעל ישרם וגו' (ישעיה נט יח):

איש יהודי היה בשושן הבורה. (רב) זהו שנאמר ברוח הקודש על ידי דוד מלך ישראל, יקדמוני ביום אירי ויהי ה' למשען לי (מלכים י"ט), כנגד מי אמרו למקרא הזה, לא אמרו אלא כנגד כנסת ישראל, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבוננו של עולם אלמלא רחמך כבר הייתי נאבדה מן העולם, מהו ביום אירי, שאין אומות העולם מתגרות בישראל עד שמוכיחין עונותיהם של ישראל שתי פעמים, אחת בימי עמלק, ואחת בימי המן, שנאמר כי מחה אמה את זכר עמלק (שמות י"ז), מאי כי מחה אמה, אחת של זרע עמלק, ואחת זכרו של המן, (רד) וזהו שאילה ששאל הגמון אחד את ר' מאיר, א"ל (רה) עם בזוי אתם, בשם שאמר דבס המן, א"ל ר' מאיר מפני מה, א"ל עבד אחד יש לי, וביישתי אותו בוש גדולה, והוצאתי אותו מתוך ביתי, ואמרתי לו אין אני רוצה בך, הלך אותו העבד וקנה לו אדון אחר לעצמו, כך מרד אתכם קונם, והנלה אתכם לבינינו במעשינו, ואתם מבקשים ללמוד או לאו, (ר) א"ל ר' מאיר יש לי בן אחד, ואני אוהב אותו ביותר, ומתוך מאכל ומשתה עבר בדרכים מכווערים, ומסרתי אותו והוצאתיו מביתי, וקבעתי לו זמן, ואמרתי לו אם אתה חוזר בתשובה אני מחזירך לביתי כל זמן, וכל אותן השנים שקבעתי לו זמן הוא יושב ובוכה וצועק, עד שאחוס עליו, ואומר לו הלך בדרכים הראשונים וחזר בתשובה, אף אנו בניו של מקום, ומפני גיאות שהייתה בנו, כעסנו אותו ומרדנו לפניו, ומסרנו לביניכם, ונשבע לנו עד עת קץ, עכשיו נעשה תשובה וירחם עלינו ויחזירנו לארצינו, ואם בדרכים מכווערים נלך לא יחזירנו לארצנו, א"ל ההגמון יש להם חזרה, א"ל ר' מאיר כתיב ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאום ה' (ישעיה נ"ט כ), וכבר נשבע הקב"ה בשמו שיחזיר אותנו, אמר ליה ההגמון שמה לציון ולא לכם, א"ל וכבר כתיב ופדויו ה' ישובנו ובאו (לציון) [ציון] בינה (ישעיה נ"ט), א"ל שמה דור המדבר הוא מחזיר ותו לא, א"ל ר' מאיר כבר כתיב כולם נקבצו באו לך (על שם יח), א"ל ההגמון שמה על החיים חזר ועל המתים אינו חזר, (ר) אמר לו ר' מאיר כבר כתיב יחיו מתוך נבלתי (בל) יקומון הקיצו ודגנו שוכני

הערות ותקונים

ובל עבדי המלך, וזהו ממדרש שלפניו, ומונח במנות הלוי דף ל"ד ע"ב בשם הילקום: (ר) נתן אלהיו על לבו. הילקום נתן אלהיו בכליו, וכן מונח בשם הילקום במנות הלוי: (רא) אמר מרדכי. מונח הילקום שם: (רב) כגנוס. פי' נלשון חמי signum נס ודגל: (רב) איש יהודי זה שנאמר ברוח הקודש, הוא צניח המדרש דף כ"א: (רד) וזהו שאילה פי'. מונח צניח המדרש שם: (רה) עם בזוי. צניחמ"ל במנות אס בזוי: (רו) אמר לו ר' מאיר יש לי בן אחד כו'. צניחמ"ל שם יס לך בן אחד ואתה אהב אותו ביותר, וכן הני' שם ומסרתי אותו והנלחתי אותו: (רז) אמר ר' מאיר כבר כתיב יחיו מתוך נבלתי יקומון. צניחמ"ל שם

מדרש פנים אחרים נוסח ב

עפר (ישיב ס יט), א"ל שמא מתים יקומן נפלים בל יקומן, א"ל כבר כתיב נבלתי יקומן, הדומין לנבלות, א"ל אתה נצחת אותי, אתם אמת ותורתכם אמת, לכך נאמר יקדמוני ביום אידי:

(רח) ד"א איש יהודי היה. מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו, מה משה עמד בפרץ, שנאמר משה [בחירו] עמד בפרץ (תהלים ק כג), אף מרדכי עמד בפרץ, שנאמר דורש טוב לעצמו ודובר שלום לכל זרעו, ואין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אלא תעזובו (משלי ד ג), ומה משה היה יודע שבעים לשון ולמד לוקחים, שנאמר ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים (מגדל יא כט), אף מרדכי היה יודע שבעים לשון, שנאמר ומרדכי בלשן (מגדל יא כט):

(רט) ד"א איש יהודי. מאי יהודי, שייחד שמו של הקב"ה לכל באי עולם, אימתי בזמן שלא כרע להמן, וכי מרדכי עובר על גזירת המלך, אלא כשצוה אחשוורוש להשתחוות להמן, הלך אותו רשע וחקק ע"ז על לבו, אמר כדי שישתחו ישראל לע"ז, וכדי שיתחייבו כלייה, וכשהיה עובר לפני מרדכי היה מתנאה על סוסו, והיה מרדכי מנביה ידו כלפי מעלה, אמר לו יש לנו אדון שמתנאה על נאים, היאך נעזוב אדון שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, ונשתחוה לע"ז שעל לבך, שאין בו כמש, כשר ודם היום אתה כאן ומחר בקבר, מיד כעס המן כעס גדול:

(רי) ד"א איש יהודי היה בשושן הבירה. מלמד שהיה שקול כאברהם אבינו, באברהם כתיב היה יהיה (בראשית יא יט), במרדכי כתיב היה בשושן הבירה, אברהם מסר עצמו על קדושת השם, ומרדכי מסר עצמו על קדושת השם:

(ריא) וישבון מרדכי. ששמו מתקבל ונאה על הבריות: בן יאיר. בן שהאיר עיניהם של ישראל: בן שמעי. בן ששמע הקב"ה את תפילתי. בוא וראה כמה זכותה של אשת שמעי, בשעה שברחו צדוק ואביתר, שבקש אבשלום להורגן, מצאו דלת בית שמעי פתוחה, נכנסו לשם וירדו לתוך הבור, מיד באתה אשת שמעי ופרסה מסך על פי הבאר, ותשמה עליו הריפות, שנאמר ותקח האשה ותפרוש המסך על פני הבאר ותשמה עליו הריפות (ש"נ י"ו יט), ופרעה את ראשה וישבה על המסך שעל פי הבאר, כאשה הנפנית לצורכה, ובאו עבדי אבשלום ומצאוה שהייתה יושבת וראשה פרוצה, אמרו עבדי אבשלום, איפשר שהצדיקים בתוך הבאר, וזאת יושבת עליה, מיד חזרו, אמר הקב"ה הואיל ועל ידה נמלטו שני הצדיקים, עתידה שיצאו ממנה שני צדיקים שיפדו את ישראל, ומאן נינהו מרדכי ואסתר: בן קיש. שהקיש על דלתי רחמים ונפתחו לו: איש ימיני. שהגביה ימינו של הקב"ה בשעה שעשה נקמה בהמן הרשע, כן יגביה הקב"ה ימינו שנאמר (ישיב ס י) ופדויי ה' ישובון ובאו לציון ברנה שמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה אמן:

פליק מגילה ואבא גוריון, יושב בשמים עליון, יעזרני שלא אחיה עני ואביון, ויעצני מכל דביון, וגם מכל רוח רעיון, וירחיקני מן הביעור ומן הדומה לו ברמיון, לבל אכשל בזיון ובשגיון, ויערב תורתו בנו למען נהנה בה יוסם ולילה בהגיון, ויתננו לתן ולחסד ולרצון כעני כל רואי בראיון, וכן יהי רצון מלפני קונה הכל והיונה ליון, שיכנה במהרה עיר ציון, ואסובבה סובב קודש בנקיון, ואקריב עליו העולה והראיון, חז"ק הסופ"ר וברוך השם עד כה עזרני, כן יוסף חסדו תמיד ליעצני, ובתורתו יחזקני אמן:

הערות ותקונים

נשמע איזה שורות וכו': א"ל אמר ר' מאיר כבר כתיב [יחיו מתוך נבלתי יקומן] הקיפו ורגנו שוכני עפר, א"ל שמא מתים יקומן, נפלים לא יקומן, א"ל כבר כתיב [נבלתי יקומן] הדומין לנבלות: (רח) ד"א איש יהודי מלמד שהיה מרדכי שקול בדורו כמשה בדורו. מובא בבית המדרש שס נד כ"ב: (רט) ד"א איש יהודי שייחד שמו של הקב"ה. מובא ב"כ בביתמ"ד שס: (רי) ד"א איש יהודי מלמד שהיה שקול כאברהם. זה חסר בבית המדרש שנשמעו ב"י שס איזה שורות, ונמצא בילקוט רמז תתקל"ג: (ריא) ושמו מרדכי. נס זה נשמע בביתמ"ד ונמצא מובא בילקוט: